

PROJEKTER OG LOKAL UDVIKLING I YDEROMRÅDER?

EN ANALYSE AF TI PROJEKTER MED SUCCES

BYFornyelse

PROJEKTER OG LOKAL UDVIKLING I YDEROMRÅDER?

EN ANALYSE AF TI PROJEKTER MED SUCCES

Titel

Projekter og lokal udvikling i yderområder?
En analyse af ti projekter med succes

Forfatter

Hanne Wittorff Tanvig
Ph.D., seniorrådgiver
Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning (IGN)
Københavns Universitet

Layout

Inger Grønkjær Ulrich
Københavns Universitet

Bedes citeret

Tanvig, Hanne W. (2012): Projekter og lokal udvikling i yderområder? En analyse af ti projekter med succes. Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter, Gammel Mønt 4, 1117 København K. 58s.

ISBN

Tryk: 978-87-7134-044-0
Elektronisk: 978-87-7134-045-7

Udgiver

Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter
Gammel Mønt 4,
1117 København K

Forsidefoto

Fursund Turist

Forord

Denne publikation handler om lokale udviklingsprojekter i yderområder. Det er kendt, at yderområder har vanskelige tider og at mange anser deres udvikling om ikke for uafvendelig så i vid udstrækning bestemt af, hvad man lokalt selv er i stand til at skabe af udvikling. Mange fondes og puljers filosofi er netop indrettet på at initiere de lokale samfund til selv at gøre noget. På den baggrund kan man spørge sig, hvad de mange lokale initiativer i yderområder betyder, når udviklingen generelt set er i tilbagegang her.

En kreds af eksperter har udvalgt 10 lokale udviklingsprojekter i yderområder. Kriteriet for valget har været, at projekterne skulle anses for at gøre en forskel i positiv retning, vise håndgribelige resultater og 'rage højere op end gennemsnittet'. Hvad er det da, som kendetegner sådanne projekter, og hvad kan læres? Publikationens analyse borer i de spørgsmål og har til formål at brede erfaringerne ud.

I forbindelse med projektet Branding Fur¹ kom denne analyse i stand. Branding Fur havde som et af sine formidlingsformål netop at udveksle erfaringer med beslægtede projekter i yderområder. Bevillingsgiverne omkring Branding Fur fandt det relevant at foretage en nærmere undersøgelse af ni andre interessante projekter i yderområder, og at de alle ti skulle sætte hinanden stævne mhp. erfaringsudveksling. I regi af 'Workshop Fur' fandt det sted i foråret 2012 og indeværende publikation rummer erfaringsopsamlingen herfra samt forundersøgelserne og analysen af de ti projekter.

Støtten til analyse og publikationen kommer fra Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikters byfornyelsesmidler til forsøg og udvikling, mens de enkelte projekter såvel som den pågældende workshop også er gjort mulig af mange andre kilder.

Forarbejdet og analysen samt den faglige ledelse af workshoppen er foretaget af undertegnede, som har haft frie hænder og er eneansvarlig. Men det kunne ikke være foregået uden en stor opbakning fra bevillingsgivere, kredsens omkring Branding Fur og i særdeleshed de mange projekt-engagerede, som har brugt tid og kræfter på at bidrage med viden og aktiv deltagelse.

Alle skal have stor tak!

Efteråret 2012,
Hanne Wittorff Tanvig

¹ Et udviklingsprojekt bl.a. støttet af Socialministeriets (nu Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter) byfornyelsesmidler til forsøg og udvikling, Småøernes Lokale aktionsgruppe via midler fra EU's Landdistriktsprogram, Fuur Sparekasses Fond og Skive Kommunes Landsbypulje.

Indhold

Forord	3
Indhold	4
Sammenfatning	5
Baggrund	7
Teoriperspektiver	8
Regional udviklingsteori - et nyt rum for 'regional' udvikling	8
De ti projekter med succes	13
Bovbjerg Fyr – udvikling ved kanten	13
Branding Fur	16
Gedser – helhedsindsats	18
Energilandsby Horslunde	21
Lundby – Gøngehøvdningens By	24
Læsø og saltet	26
Rødning – Æblets By	29
Småøernes Fødevarerenetværk	31
Stadil-Vedersø, Landsby 2.0 og Det gl. Mejeri	33
Vestervig - områdefornyelse.	36
Workshop Fur	39
Resultater af de tematiske drøftelser	40
Nærmere analyse – sammenhænge og tendenser	43
Succesfaktorer?	43
Umiddelbare forskelle	44
Fælles kendetegn	45
Den neo-endogene udviklingsmodel i praksis	46
Modus 1. Den lokale mobiliseringsfase – et typisk forløb	47
Modus 2. Tiltrækning af globale ressourcer og relationer – et typisk forløb	48
Modus 3. Den etablerede fase – et typisk forløb	49
Konklusioner og perspektivering	51
Litteratur	55
Tabelfortegnelse	56
Figurfortegnelse	56
Referencer	57
Medvirkende i interviews og i workshoppen	57
Kilder i øvrigt	58

Sammenfatning

Ti lokale udviklingsprojekter i yderområder er blevet kigget efter i sømmene. De er blevet udvalgt i egenskab af at have succes, hvor ambitionen har været at afdække deres succes og finde forklaringer. Der foregår masser af projektaktivitet rundt om, men samlet set har det ikke smittet tydeligt af på udviklingen i områderne, i det mindste hvis resultaterne måles i form af befolkningsudvikling og udviklingen i arbejdspladser. Måske er der noget at lære af dem med succes, som kan bruges af andre?

Nærmere undersøgelser af de ti projekter er foretaget og de har alle deltaget i en workshop, hvor de pågældende undersøgelser er blevet præsenteret og drøftet.

I teoriernes verden kan der ske udvikling også i yderområderne. Flere sådanne teoriperspektiver har dannet grundlag for en analysemodel, som er udviklet og anvendt i indeværende analyse. Modellens relevans kan bekræftes, men studierne har samtidigt givet anledning til en videreudvikling af modellen.

De ti projekter er forskellige på mange måder, men det er først og fremmest de ydre, konkrete kendetegn og det forhold, at de befinder sig på forskellige udviklingsstadier, som gør sig gældende. Der er nemlig også en række fællesnævnerne, som teorierne og modellen har åbnet øjnene for. De har med processer og samspil mellem strukturer og handlinger at gøre. Her samles de mest centrale op:

Til processen hører tre stadier:

- Modus 1. Mobiliseringsfasen
- Modus 2. Tiltrækning af globale ressourcer og relationer
- Modus 3. Den etablerede fase

Til hvert stadium hører en række typiske aktiviteter og organiseringer. I Modus 1 handler det som regel om relativt små, mere symbolske aktiviteter, mens det i modus 2 og især 3 udvikler sig til, at aktiviteterne bliver mere strategiske og at der opstår en selvgenererende effekt. Da er succesen tydelig for alle. Man kan i så fald dårligt beskrive dem som projekter² længere, men som lokal udvikling.

Kun et par af de ti deltagende projekter befinder sig i den etablerede fase, men flere har truffet forholdsregler til at kunne træde ind i den. Og alle har kunnet nikke til, at det var den vej, man nok intuitivt vil søge. Men det vil til gengæld ikke kunne ske uden et hamskifte, hvor ildsjæle-kulturen kan komme på prøve.

Hovedpointerne er:

1. Projekter er 'kun' en start
2. Stedet skal bruges som strategisk værktøj og ressource

² Det er årsagen til, at de medvirkende projekter anføres som 'projekter' mange gange i det følgende.

3. 'Bottom-up' og 'top down' tilgange skal kombineres
4. Lokale/globale netværk og relationer skal dannes, bl.a. et tæt samarbejde med kommune og erhvervsliv
5. En lokal, professionel og strategisk ledelse, der kan operere lokalt/globalt, skal etableres

I de efterfølgende kapitler er dette uddybet.

Baggrund

Udviklingen i Danmarks yderområder er præget af tilbagegang i disse år. Befolkningstallet er generelt set dalende, og befolkningen har et relativt højt aldersgennemsnit samt et relativt lavt uddannelsesgennemsnit i forhold til befolkningen i resten af landet. Mange store arbejdspladser lukker eller skærer ned på beskæftigelsen lokalt, herunder i den offentlige sektor, og tilsyneladende er der ikke så stor en iværksætteraktivitet, at den kan opveje tabet af de tidligere arbejdspladser. Udviklingsprognosen tegner sig derfor ikke gunstig. Nogle lokalsamfund er alligevel i vækst, se f.eks. Johansen & Eskildsen (2008) og mange vil gerne flytte til yderområderne, se f.eks. Capacent Epinion (2008)³. Tilsvarende kan der i visse yderområder iagttages en større iværksætteraktivitet end i resten af landet, se f.eks. Erhvervs- og Byggestyrelsen (2010). Muligheder for brud på den nedadgående spiral synes at være til stede i praksis⁴.

Spørger vi de lokale borgere, er der ingen tvivl om, at de heller ikke vil give op og i stedet gør deres for at bremse den negative udviklingstendens. Det kommer til udtryk ved de mange lokale udviklingsprojekter, som har været et fænomen i mange år og finder sted overalt. Fælles for aktiviteterne er, at de lokale borgere har taget skeen i egen hånd for at fremme deres lokalsamfund på den ene eller anden måde. Blandt de ti projekter er der dog flere eksempler på, at initiativkraften lige såvel har ligget hos kommunerne eller i et samarbejde mellem borgere og kommune.

De lokale aktiviteter er oftest næret af adgang til forskellige støtteordninger, både fra national side, private fonde og via EU⁵. Muligheden for at opnå støtte til lokale projekter via sådanne kilder er i mange år tilmed betragtet som den førte 'landdistriktspolitik', også fra centralt hold. En række evalueringer af sådanne ordninger, se bl.a. Direktoratet for Fødevareerhverv (2003; 2005) og Thomsen & Tanvig (2006), har gennem tiderne påvist den omfattende aktivitet og det forhold, at rigtig mange har været eller er involveret, hvilket giver signaler om, at den form for 'landdistriktspolitik' har en lokalt mobiliserende effekt.

Her skal der ikke ses nærmere på ressourceallokeringen til de landdistriktspolitiske støtteordninger⁶ set i forhold til samfundets øvrige udviklingsinstrumenter og styring med regionale virkninger, blot konstateres at allokeringen er som David og Goliat, se f.eks. Tanvig, 2012a. Den store lokale indsats via projekter til fremme af den lokale udvikling har utvivlsomt fremmet fællesskaber, troen på nytte og sikret en vis tiltrækningskraft og dermed formentlig modificeret tilbagegangen mange steder.

³ Nærmere analyser af den demografiske udvikling vil muligvis afsløre, at nedgangen i befolkningstallet rundt om snarere har med fødselsunderskud at gøre end med nettotilflytning. På Fur og Ærø er der f.eks. tale om nettotilflytning, jf. Bertelsen (2012) og oplysninger på Landdistriktskonferencen i Esbjerg 2012.

⁴ I teorierne gives muligheden, se senere.

⁵ F.eks. Landdistriktpuljen, midler til områdefornyelse i yderområder, RealDanias Mulighedernes Land eller Stedet tæller og LAG-ordningen.

⁶ I det hele taget står spørgsmål om støtteordningerne ikke centralt, vel vidende at de hver især har stor indflydelse på projektverdenens gøremål og resultater. Vores interesse gælder bagvedliggende og lokale dynamikker i samspil med projektaktiviteterne.

Kendetegnende for mange lokale ildsjæle-projekter har været, at de er relativt små og her-og-nu handlingsorienterede, se bl.a. Thomsen & Tanvig, op ref. Denne iboende, impulsive kraft rummer til gengæld risiko for, at erfaringerne og viden sjældent bearbejdes og samles op med henblik på videre læring. Det kan også være en af forklaringerne på, hvorfor de mange projekter ofte virker løsrevne og midlertidige. Men det kan også skyldes et tidsaspekt, eller at der har skullet finde en lærings- og modningsproces sted. Først har der skullet eksperimenteres og opnås erfaringer.

På den baggrund er det relevant at spørge, om 'projektverdenen' kan få en tydeligere, positivt afsmittende effekt på den lokale udvikling i yderområderne, og altså om der er noget at lære og formidle videre. For at komme tættere på sådanne svar skal vi foretage nærmere undersøgelser af projekter, som også af omverdenen er anset for at være succesfulde og grundlæggende spørge til, hvad der er og kan forklare deres succes og om muligt at foretage generaliseringer til brug for andre.

Teoriperspektiver

'Projektverdenens' karaktertræk har en dybere mening og en nytteværdi set med teoretiske briller. De umiddelbart små, lokale indsatser kan være betydningsfulde for den lokale udvikling strukturelt set.

Her skal der i korte træk introduceres tre teoretisk inspirerede vinkler:

1. Regional udviklingsteori - et nyt rum for 'regional' udvikling
2. Nye styringsformer - 'local governance'
3. Rumlig interaktionsteori – ny dynamisk lokal/global udvikling

Regional udviklingsteori - et nyt rum for 'regional' udvikling

En klassisk regional udviklingsteori siger, at regional udvikling bestemmes af relationer mellem center og periferi eller mellem by og land, i øvrigt implicit inden for de nationale grænser. Et stærkt center anses for en forudsætning for en 'god' udvikling overalt. Nyere teorier bryder med den tænkning og giver mulighed for, at 'periferiens' udvikling kan påvirkes og fremmes af andre rumlige relationer. F.eks. skriver Castells (1996), at den teknologiske udvikling og globaliseringen principielt danner to forskellige rum med forskellige relationer, 'spaces of place' og 'spaces of flows'. I det ene rum handler det om det lokale og stedlige og i det andet om globale og virtuelle relationer. Det kan udledes sådan, at i mødet mellem de to rum og deres relationer bestemmes den faktiske lokale udvikling, og at det lokalt stedlige (de lokale kapitaler) derved har et udviklingspotentiale i et i øvrigt globalt univers⁷.

Teoretisk set vil udviklingen i et landligt lokalsamfund af samme grund kunne foregå uafhængigt af udviklingen i f.eks. den nærmeste by eller omkringliggende lokalsamfund, men foregå i en intermediering mellem det lokale og extra-lokale og derved i et samspil med helt andre destinationer eller kræfter. Her vil f.eks. Ray (1999) tilføje, at 'cultural territorial identity' (stedbunden identitet) ved lokalt at samarbejde ud fra en fælles forståelse kan anvendes som politisk kapital.

⁷ I Hubbard et al. (2004) nuanceres sammenhængene mellem 'space' og 'place' yderligere.

Nye styringsformer – 'local governance'

Den teknologiske udvikling, globaliseringen og de nye rumlige sammenhænge i det hele taget betyder også, at en styring af samfundsudviklingen er fortsat vanskeligere. En klassisk styringsmodel i form af 'top down' politik udmøntet via et hierarkisk ordnet system inden for nationalstatens grænser er ikke tilstrækkelig ('government' styring). Derfor lægges det også ud til civilsamfundet og markedet at finde sine veje til udvikling ('governance'-styring), hvor meta-styring via normer, værdidebatter, rammebetingelser og 'belønninger' snarere er det centrale instrument, se f.eks. Sørensen & Torfing (2005). I det lys kan de forskellige støtteordninger til landdistriktsudvikling forstås. De primære aktørers virke og summen af deres aktiviteter bliver derved den faktiske 'politik'. Inden for landdistriktspolitikken kendes begrebet 'New Rural Paradigm', f.eks. brugt af OECD (2006). Det er netop bemærkelsesværdig, at 'new rural paradigm' sidestiller 'rural development' med 'local governance'. Politikken er altså ikke én national landdistriktspolitik med hierarkisk, forvaltningsmæssig udmøntning, men 'local governance' i den forstand at det er lokale projekter og handlinger, som er afgørende for udviklingen. I vid udstrækning er det i Danmark blevet kædet sammen med en ildsjæle-kultur bestående af enkeltindividers eller lokale borgeres gøremål for at skabe lokal udvikling.

Almås har i sine mangeårige studier af lokale udviklingsprojekter i Norge (Almås, 1999) observeret den 'nødvendige trekant' som en forudsætning for succes. Med det mener han, at deltagelse fra både det civile samfund (de lokale ildsjæle) og myndigheder (systemet), assisteret af eksperter eller professionelle ildsjæle, som kan lede og bygge broer mellem de to parter, er nødvendig.

I litteraturen om 'local governance' er der ligeledes fokus på partnerskaber, f.eks. Sørensen & Torfing, op ref.; Thuesen (2010)⁸. Her lægges der vægt på, at løsningen af lokale udviklingsopgaver ofte foregår i ad hoc organiseringer med sammensætning af relevante aktører fra mange sider og niveauer, altså også fra 'systemets' side.

Rumlig interaktionsteori – en dynamisk lokal/global udvikling

De foregående perspektiver kan forenes i begrebet den 'neo-endogent' bestemt udvikling, se f.eks. Ray (2006). Hermed menes at lokal udvikling skal initieres inde- og nedefra men forbindes med eksogene drivkræfter, hvis det skal resultere i lokal udvikling - at 'bottom up' skal kunne trække på 'top down' og eksogene kræfter m.v. skal trækkes 'ned' for at skabe lokal dynamik⁹.

Heilbrunn (2010) viser forskellige koblinger mellem det lokale (benævnes 'place') og det globale (benævnes 'space'). På den lokale akse sætter hun social kapital som den udslagsgivende (den endogene faktor) og på den globale er det lokal adgang til økonomiske infrastrukturer (den eksogene faktor). De kan være svage eller stærke. Forskellige kombinationer eller blandingsformer indikerer et lokalsamfunds stadium eller potentiale. En høj forekomst på begge akser er det ideelle rum for udvikling, altså et maksimalt lokalt præg koblet med et maksimalt globalt samspil.

I forlængelse af det ovenstående er der imidlertid behov for at udvide feltet, så

⁸ De lokale aktionsgrupper i medfør af EU's Landdistriktsprogram kan ses som sådanne.

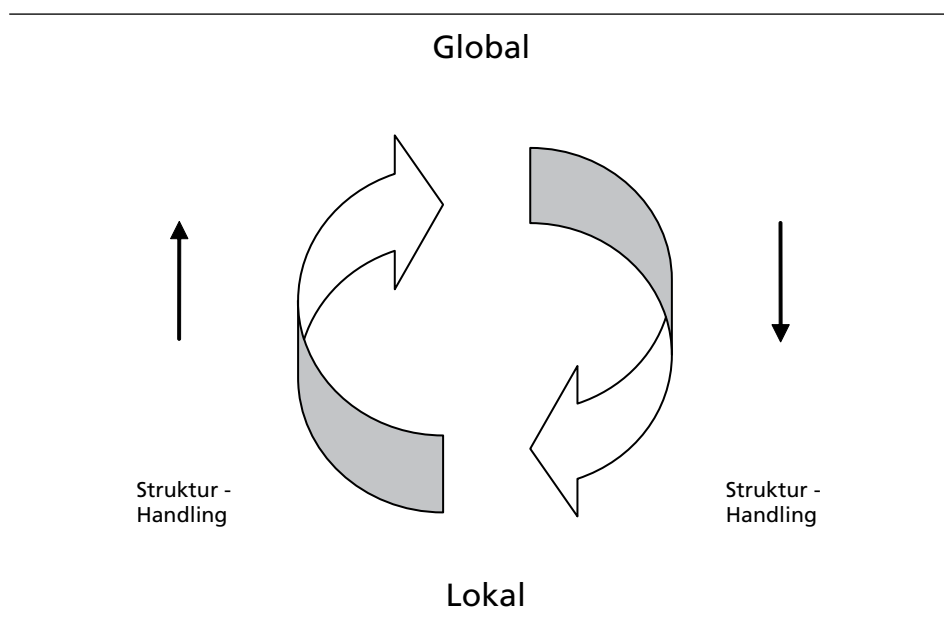
⁹ I vide kredse er 'bottom up' anset for at være det eneste rigtige.

social kapital som parameter på det lokale niveau, ikke står alene. Andre typer lokale kapitaler er ikke mindst en stedbunden kultur/identitet, der er møntet på at skabe udvikling og dermed muligheder for lokal aktion i det nye rum¹⁰.

Med reference til 'den nødvendige trekant' og det at skulle intermediere mellem det lokale og globale, det at skulle agere 'neo-endogent' eller mellem 'place' og 'space' må den 'lokale' organisering af og kapaciteter bag de lokale indsatser anses for at være særdeles betydningsfuld.

En udviklingsmodel

Ovenstående perspektiver kan sammenfattes til en principmodel, hvor dynamikker mellem det lokale og det globale opstår og udvikles til fordel for lokal-samfundets udvikling. Modellen viser et samspil, hvor lokale kapitaler (strukturer) bringes i spil i det globale univers og eksogene ressourcer trækkes til det lokale niveau.

Figur 1. Princip for samspil mellem det lokale og globale niveau

Denne model skal bruges og konkretiseres i den efterfølgende analyse af de udvalgte, lokale udviklingsprojekter. Dens anvendelighed bliver derved testet og den bliver videreudviklet i forhold til de empiriske resultater.

Formål og fremgangsmåde

Analysen udfordrer således projektverdenen og har som formål at finde veje til, hvorledes lokale projekter kan skabe (mere) lokal udvikling¹¹. Til det brug er der udvalgt ti projekter i yderområder som kildemateriale.

¹⁰ Anderson (2000); Herslund & Tanvig (2012); Johnstone & Lionais (2004); Tanvig (2012) viser, hvorledes nye entreprenørskaber i udviklingsruede områder netop bygger på at koble de lokale kapitaler med de globale netværk, og at de derved skaber nye lokale økonomier.

¹¹ Måling af 'udvikling' og succesfaktorer genoptages senere

Ideen hertil er udsprunget af projektet Branding Fur, der som et af sine formål ved projektets afslutning havde at formidle til og udveksle erfaringer med beslægtede projekter i yderområder.

Udvælgelsen af projekterne i denne analyse blev derfor foretaget i en kreds af folk med fingeren på pulsen, repræsenteret i kontaktudvalget for Branding Fur¹² og med indeværende forfatter som forslagsstiller. Alle har mange års kendskab til projektverdenen.

De ti medvirkende er udvalgt fra en større bruttoliste. For at komme med på den liste skulle projekterne repræsentere mere end det normale for udviklingsprojekter. De skulle så at sige 'rage højere op', og tilsammen repræsentere et bredt udsnit af Danmarks yderområder. Som udgangspunkt var succesmålet ikke klart defineret, f.eks. i form af én afgørende indikator som befolkningsudvikling. Med den baggrundsforståelse, som er afspejlet i det foregående kapitel, må 'succes' skulle måles i forhold til de lokale udgangspunkter eller den kontekst, som projekterne indgår i – der jo er meget forskellige. Kriteriet blev derfor, at projekterne skulle have 'synlig' og 'håndgribelig' succes vurderet af deres omverden, herunder den kreds af personer, som stod bag udvælgelsen. Indirekte er succesbegrebet derved også blevet en del af analysen.

Nogle af de udvalgte er nystartede og andre har mange år på bagen. De udmærker sig ved at udspille sig forskellige steder i landet, og der har ikke været tale om, at et bestemt tematisk fokus, en bestemt støtteordning, en bestemt organisering eller lign. skulle gøre sig gældende for udvælgelsen.

De ti projekter blev:

- Bovbjerg Fyr – udvikling ved kanten
- Branding Fur
- Gedser-helhedsindsats
- Energilandsby Horslunde
- Lundby – Gøngenhøvdingens By
- Læsø og saltet
- Rødding – Æblets By
- Småøernes Fødevarer-netværk
- Stadil-Vedersø Landsby 2.0 og Det gl. mejeri
- Vestervig områdefornyelse

Med udgangspunkt i principmodel 1 er de ti projekter blevet nærmere undersøgt med nedenstående spørgsmål som de centrale:

- Hvilken lokal kontekst gør sig gældende ¹³?
- Hvad kendetegner projektet?
- Hvorfor, af hvem og hvordan er projektet startet og udviklet?

¹² Kontaktudvalget er sammensat af: Hans Jeppesen, formand for styregruppen for Branding Fur og medlem af Furs Sogneforening, Helga Madsen, Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter, Henrik Willadsen, planchef i Skive Kommune samt Morten Priesholm, koordinator for Småøernes Lokale aktionsgruppe.

¹³ Der ses ikke nærmere på de enkelte projekters konkrete samspil med eller indvirkning på de lokale kontekster dybere set og over en længere periode, hvilket dog i sig selv ville være yderst relevant men ressourcemæssigt uden for rækkevidde.

- Hvilke relationer er genereret?
- Hvilke resultater og nye lokale dynamikker?

Svarene er fundet i bl.a. præsentationsmaterialer og på hjemmesider, men især ved besøg og interviews med de direkte implicerede og oprindelige hovedpersoner bag projekterne. Alle hovedaktørerne i projekterne har deltaget i den to-dags workshop, som blev arrangeret i regi af Branding Fur. Her deltog desuden en større kreds af repræsentanter fra projekternes respektive baglande, herunder bevillingsgivere. Se nærmere beskrivelse af mål, form, indhold og resultater i det senere kapitel om Workshop Fur.

Figur 2. Projekternes hjemsted.

De ti projekter med succes

I det følgende præsenteres de ti udvalgte projekter i alfabetisk rækkefølge. Den kortfattede redegørelse omfatter de mest centrale data af betydning for den videre analyse, jf. tidligere, og der vil efterfølgende blive trukket tråde til beskrivelserne.

Udformningen af redegørelserne er blevet til i forbindelse med de individuelle undersøgelser samt deres egne præsentationer og de fælles drøftelser på workshoppen. Alle har givet deres besyv med ved udformningen af redegørelserne.

Bovbjerg Fyr – udvikling ved kanten

Bovbjerg Fyr ligger på en 40 meter høj klint på kanten af Vestkysten tæt på landsbyen Ferring i en unik og markant natur i et stort morænelandskab grænsende op til Vesterhavet og med Ferring sø lige i 'baghaven'. Fra kysten mellem Trans Kirke og Ferring med Bovbjerg Fyr midtvejs (en strækning på ca. 2½ km.) er der en storslået udsigt til Vesterhavet og landskabet. Tidligere var Ferring et centralt sted for danske kunstnere pga. stedets lys og herlighed. I det 19. århundrede var Bovbjerg Badehotel, som ikke længere eksisterer, et samlingssted for kunstnere fra andre egne.

Området har i mange år oplevet tilbagegang og Ferring er nu kun delvist befolket, dvs. at de fleste, tidligere helårsboliger bruges som fritidshuse. I nærheden ligger Fjaltring, der er kendt for sine kulturelle islæt og initiativer til fremme af lokal udvikling i nyere tid. På egnen kommer mange endagsturister.

Bovbjerg Fyr

Tabel 1. Indbyggere i Ferring og Fjaltring Sogne 2007-2012

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ferring	135	125	116	123	115	102
Fjaltring	266	246	252	249	246	240

Kilde: Statistikbanken.dk

Det skal bemærkes, at Bovbjerg Fyr initiativets deltagerkreds repræsenterer et opland, som er langt større end de to sogne.

Generelt om Bovbjerg Fyr - projektet

Bovbjerg Fyr - projektet kan karakteriseres som et kulturelt fyrtårn, der samler og signalerer historien, kulturen og naturen på egnen. Besøgstallet anslås til ca. 40.000 i 2011. Ud over selve fyrtårnet findes en trelænget bygning, som anvendes til f.eks. kunstudstillinger, café, butik, kontor, historisk fortællerværksted og som samlings- og mødelokaler. Både bygningerne og de nærmeste omgivelser inddrages regelmæssigt i kulturelle og oplevelsesmæssige arrangementer, bl.a. events og ture. I 2011 var det blandt mange store arrangementer f.eks. forestillingen 'Skibet på kanten' i et samarbejde med Odinteatret og lokale landmænd og en vandrekonzert i samarbejde med Jens Søndergaards Museum i Ferring. På fyret sælges og formidles desuden en række kvalitetsprodukter, som har lokal baggrund. Også cafeens mad omfatter sådanne lokale kvalitetsprodukter.

Projektets økonomi er voksende og der er tale om mange finansieringskilder. Hidtil har de f.eks. omfattet LEADER-midler til opstart, støtte fra Lemvig Kommune og siden indtægter fra caféen, tårnentré, butikken, arrangementer, lokaleleje m.v. Desuden indgår en betydelig frivillig arbejdskraft og gratis assistance eller fordelagtige priser fra lokale håndværkere samt sponsorater fra det lokale erhvervsliv.

Hvorfor, af hvem og hvordan er det startet?

Bovbjerg Fyr har altid været et vartegn for området. Da det i 2003 kom for øre at Farvandsvæsenet måske ville sælge det, steg bekymringen for, hvad der evt. kunne ske i givet fald det kom på private hænder. Lokale kræfter fandt, at det i stedet skulle blive et kulturelt centrum for egnens befolkning og udgøre et aktiv i turismen. Især var det tre lokale ildsjæle, som tog de indledende initiativer. De involverede en stor kreds af borgere fra egnen og resten af landet. De slog på tromme i medier og alle de steder, hvor det var muligt. I 2004 stiftedes en støtteforening, og i 2007 lykkedes det at sikre fyret på 'lokale' hænder, bl.a. ved at Lemvig Kommune købte det og solgte det videre til kredsen.

Organisationen er nu bygget op om en fondsbestyrelse og en støtteforening med ca. 540 støttemedlemmer fra både nær og fjern. Driften varetages af et anpartsselskab, som er stiftet af fonden. Det har ansat en direktør – en 'fyrmo-ster'. Desuden tager ca. 100 lokale jævnligt en praktisk tørn på frivillig basis. Det er f.eks. som vagter i café og butik eller ved afviklingen af arrangementer og vedligeholdelse af bygningerne. Tilsvarende findes forskellige arbejdsudvalg, som sørger for at komme med idéer til nye initiativer inden for hver deres område. Interessen for at deltage som aktiv frivillig og deltagelse i de forskellige arrangementer er voksende.

Relationer

De lokale initiativtagere har fra start både tilstræbt at involvere lokale og eksterne interesser på tværs af traditionelle grupperinger og sektorer, ud fra den tanke at lokale skulle sikre forankringen af initiativerne og udefrakommende skulle bidrage med nye ideer og at tiltrække ressourcer udefra.

Mange lokale arbejdsgrupper og frivillige gøremål er altså en centralnerve men suppleret med bidrag fra udefrakommende resourcepersoner, organisationer og myndigheder. Det afspejler fondsbestyrelsen i sig selv, ligesom samarbejdet med betydende virksomheder, kunstnere, Lemvig Kommune, Region Midtjylland og f.eks. Kultursamarbejdet i Midt- og Vestjylland vidner om det.

Hertil kommer et voksende samarbejde med landskendte erhvervsdrivende, der samtidigt har lokal baggrund, f.eks. Thise Mejeri (mange af mælkeleverandørerne og stifterne bor på egnen), Cavi Art og Maagaards Glaskunst, der bruger 'Bovbjerg Fyr' i deres markedsføring. Desuden indgår 'Bovbjerg Fyr' som et aktivt led i de mange egnsrelaterede aktiviteter på Vestkysten, og medvirker i konceptet 'Får til Kanten'.

På arrangementssiden er det tilsvarende almindeligt at trække på resourcepersoner fra det øvrige land, f.eks. i form af politikere, kreative udøvere og videnspersoner. Bl.a. har der i støttekredsen været afholdt flere møder, hvor udefrakommende har givet deres besyv med om 'Bovbjerg Fyrs' potentialer og udvikling.

Resultater og nye dynamikker?

De mange aktiviteter, den store entusiasme fra omegnens befolknings side, de erhvervmæssige samarbejder og de store besøgstal vidner i sig selv om, at projektet har succes. Der findes desuden eksempler på tilflyttere, som har valgt at flytte til, fordi de ville være en del af miljøet omkring 'Bovbjerg Fyr'.

Som den daglige leder også fastholder, genererer og afleder fyrets aktiviteter en stor bølge af impulser og ideer, hvis betydning det umiddelbart er vanskeligt at måle, men som kan være afgørende for udviklingen på længere sigt.

Kredsen omkring Bovbjerg Fyr er i færd med at lægge strategier for en næste fase, idet man nu ønsker at videreudvikle projektet. Bl.a. arbejdes der på at sikre bedre møde- og kursusfaciliteter i bygningerne og at gøre Bovbjerg Fyr til et omdrejningspunkt for kreative viden- og kursusaktiviteter.

Formidlingsdelen vedr. kulturhistorie og natur ønskes desuden styrket. Et samarbejde om etablering af et stinet fra Trans Kirke, over Bovbjerg og rundt om Ferring Sø er et led i naturformidlingen.

I det hele taget udgør Bovbjerg Fyr en centralnerve i et øget samarbejde mellem de ellers adskilte lokalsamfund og omverdenen under en paraply kaldet 'Vestlandet'.

Læs mere www.bovbjergfy.dk
Se referencer i bilag.

Branding Fur

Fur fra oven. Foto: Fursund Turist

Fur er en ø beliggende i Limfjorden nord for Salling. Øen er kendt for sine forekomster af moler og fossiler og på det seneste for Fur Bryghus. Som mange andre småøer har Fur måttet opleve tilbagegang og en befolknings sammensætning, som er præget af et højt aldersgennemsnit.

I modsætning til mange andre småøer findes til gengæld en del arbejdspladser på Fur, idet forarbejdning af moler giver grundlag for to fabrikker. Øen har også et voksende turisterhverv.

Tabel 2. Indbyggere i Fur Sogn 2007-2012

2007	2008	2009	2010	2011	2012
899	872	865	856	855	842

Kilde. Statistikbanken.dk

Generelt om Branding Fur

Branding Fur – projektet handler især om at skabe en tilflytterstrategi særligt rettet mod børnefamilier og seniorer i Danmark og i nabolandene samt mod iværksættere og potentielle investorer, med branding som et centralt middel.

Aktiviteterne omfatter dog mere end branding i klassisk forstand. Foruden udarbejdelse af et brand og PR-materialer indgår f.eks. en tilflytterundersøgelse, en besøgsundersøgelse, en mentorordning, en særlig kampagne i forbindelse med tiltrækning af hollændere (sammen med Rødding og Glyngøre), deltagelse i Åben Ø-arrangement, aktiv brug af portalen FurNyt, deltagelse i forskellige gøremål vedr. sikring af infrastruktur og offentlig service (lægehus, udvidelse af lystbådehavn m.fl.), kåringen som Danmarks skønneste ø og op til flere TV-udsendelser om Fur på de mest sete programflader i 2012 samt et samarbejde med andre udkantssamfund i form af en workshop. Erfaringerne fra Branding skal efter projektets plan deles med beslægtede lokalsamfund i yderområder.

Bag Branding Fur står Fur Sogneforening, men det har sin egen projektorganisation. En bevilling til projektet er opnået gennem Socialministeriets (nu Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter) byfornyelsesmidler til forsøg og udvikling og LAG-midler (småøerne). Desuden indgår en lokal fonds midler, ligesom Skive Kommune bidrager.

Hvorfor, af hvem og hvordan er det startet?

Projektet skal søsætte en tilflytterstrategi, som kan medvirke til at standse befolkningstilbagegangen gennem en målrettet branding af Fur. Målet er iflg. projektbeskrivelsen at bringe befolkningstallet tilbage på ca. 1000 således, at Fur sammen med Nord-Salling udgør et opland på 3000, som anses for et nødvendigt grundlag for at fastholde den offentlige og private service.

Oprindeligt blev initiativet taget af en tilflytter, som i regi af Fur Sogneforening opnåede midler til Branding Fur. I løbet af en periode lykkedes det at involvere mange af øens beboere, men for at sikre kontinuitet og forankring samt en overensstemmelse mellem det planlagte forløb og de faktiske aktiviteter viste det sig nødvendigt at justere indsatsen organisatorisk.

Uafhængigt af Branding Fur blev et andet stort udviklingsinitiativ søsat på Fur, Innovation Fur, der er et udviklings-energiprojekt drevet af Energi Midt. Det kom til at overskygge Branding Fur i en periode og gav udfordringer for Branding Furs ledelse.

Branding Fur blev således omorganiseret med en ny ad hoc løsning, hvor flere både lokale og eksterne kræfter er inddraget i projektets strategiske og daglige ledelse. Branding Fur er nu ved afslutningen af den 2 ½ årige bevillingsperiode og har stort set nået de mål, der var opstillet i projektbeskrivelsen, om end øgningen af befolkningstallet ikke er opnået.

Relationer

Indadtil har Branding Fur formået at samle kræfter fra forskellige foreninger og interesse fra lokalsamfundet i det hele taget. Det er også lykkedes at sikre en god arbejdsdeling med de mange andre aktører, herunder Innovation Fur.

Udadtil har Fur klart tiltrukket sig opmærksomhed og opbygget tydelige relationer både i form af en voksende turiststrøm, flere interesserede tilflyttere, øget brug af FurNyt, et øget samarbejde med andre lokalsamfund i nærheden og ikke mindst med Skive Kommune. Hertil kommer det påbegyndte samarbejde med ni andre samfund i yderområder fra andre dele af landet (dem som deltog i workshopen).

Resultater og nye dynamikker?

Den opnåede opmærksomhed både indadtil og udadtil er resultater af projektet. Igennem tilflytterundersøgelsen har tilflytterstrategien fået indkredset nogle virkningsfulde perspektiver, f.eks. at der findes et stort potentiale, som kan tiltrækkes gennem Fur-boernes egne udspil og menneskelige relationer. Workshoppens resultater og de repræsenterede ti projekters indhold og form bearbejdes desuden, så der udkommer en analyse af, hvad der har fremmet de enkelte deltagende projekter og deres succes ¹⁴.

Til gengæld er det håndfaste mål om et markant øget befolkningstal ikke sandsynliggjort. Dog skal det tilføjes, at der nu foregår en nettotilflytning til Fur, hvor det er svage fødselstal (befolkningens alder), der forklarer befolkningstilbagegangen, jf. tilflytterundersøgelsen.

En videreførelse af projektet i form af en 'Efter Branding Fur' er på tale, med et nyt indhold og en anden organisering. I den sammenhæng tales desuden om etableringen af en lokal udviklingsplan som ramme for de mange aktiviteter.

Læs mere www.FurNyt.dk

Se referencer i bilag.

Gedser – helhedsindsats

Gedser er Danmarks sydligste punkt beliggende i en enestående natur og med en historie præget af at være en central transportforbindelse mellem Skandinavien og Tyskland og resten af Europa. Byen fik en storhedstid i begyndelsen af forrige århundrede, efter at de danske statsbaner etablerede jernbanefærgetransporten i slutningen af 1800-tallet og etatens udvikling kom til at præge bybilledet med de mange statelige bygninger og afledte mange arbejdspladser. Nu er de fleste af de offentlige institutioner lukket og mange af bygningerne ligger ubrugte hen. Indbyggertallet og aktivitetsniveauet er i det hele taget faldet så meget, at byen har tendenser til at virke uddød og forsømt.

Ikke desto mindre har Scandlines besluttet at fastholde og udbygge sin færgeaktivitet til det dobbelte af den nuværende kapacitet med to nybyggede færger, der sættes ind på ruten Gedser/Rostock i løbet af efteråret 2012. Det er en privat investering på i alt 1,7 mia. kr. Der er også et stort havvindmølle-anlæg

¹⁴ Indeværende publikation.

Gedser Havn

ud for Lollands kyst, Nysted Havmøllepark, som styres og vedligeholdes fra DONG's driftsbygninger på Gedser Havn og sikrer området en del private arbejdspladser.

Rollen som transitsted indebærer imidlertid, at byens egen udvikling ikke nødvendigvis tilgodeses. F.eks. er der ikke mange af de årligt ca. 1,5 millioner gennemkørende mennesker, som gør ophold i Gedser-området.

Tabel 3. Antal indbyggere i Gedesby Sogn 2007-2012 (inkl. Gedser) og Gedser Sogn 2011-2012

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Gedesby Sogn	1263	1265	1235	1214	308	310
Gedser Sogn	-	-	-	-	874	856
I alt	1263	1265	1235	1214	1182	1166

Kilde: Statistikbanken.dk

Generelt om Gedser-helhedsindsats

Gedser-indsatsen har særligt øje for reaktivering af Gedser-området, både hvad angår det byggede miljø, naturen, kulturen og oplevelserne forbundet med beliggenheden. Den handler samlet set om områdefornyelse, baseret på en række strategier og planer for samme og med Guldborgsund Kommune som en nøglespiller. Men også formidling af stedets ressourcer og nye aktiviteter vægtes højt.

Blandt virkemidler indgår et program kaldet Områdefornyelse for Gedser og Gedser Odde med mottoet 'Gedser, mennesker og natur i bevægelse' (Guldborgsund Kommune, 2008). Programmet omfatter f.eks. byforskønnelse i Gedser by, natur- og oplevelsesstier samt skiltning, parker og mødesteder, medborger- og kulturhus, projekter målrettet børn og unge, information, formidling m.v. samt partnerskabsprojekter/små hurtige succeser.

Det program blev i 2009 fulgt op af 'Gedser Helhedsplan' (Guldborgsund Kommune, 2009), som tydeliggør strategiske og fysiske udviklingsperspektiver udadtil. Helhedsplanen skal sikre den bedst mulige sammenhæng mellem de betydelige offentlige og private investeringer i Gedser, særligt fra Scandlines ombygning af færgehavnen og områdefornyelsen.

I helhedsplanen er der særligt fokus på infrastruktur og erhvervspotentialer, som samtidigt kædes sammen med mange andre gøremål. Indsatsområder er bl.a. turisme og erhverv og en række målrettede tiltag, f.eks. øget sammenhæng mellem færge og by, tiltag på selve færgehavnen, fiskerihavnen, lystbådehavnen, bypark, Remise, kultur og udadvendte funktioner og Gedser Odde. I helhedsplanen er der bl.a. fokus på offentlige-private tiltag til realisering af planen. Der har været et stærkt samarbejde mellem Guldborgsund Kommune og Scandlines om realisering af den del af helhedsplanen, der vedrører færgehavnen. Samarbejdet har også medført et udviklingsprojekt omfattende udviklingen af en ny byudviklingskile med parkstrøg, bynær skov og byfunktioner mellem Gedser by og den nye Gedser færgehavn.

I Gedser-indsatsen indgår desuden et øget samarbejde over vandet til nabo-byen Rostock i Tyskland. Med det såkaldte EU Interreg projekt Interface, som gennemføres i perioden 2009-2012. F.eks. er der tale om en række fælles infrastrukturprojekter og kulturarrangementer, ligesom der i tilknytning til helhedsplanen er udarbejdet en færgehavnsanalyse (Guldborgsund, 2011) med udpegning af en række anbefalinger og indsatsområder.

Sideløbende er der i hele perioden afviklet en lang række mindre projekter, som særligt har skullet understøtte det lokale engagement og give hurtige og synlige resultater, ofte med støtte fra den lokale LAG, LAG Guldborgsund. Det har f.eks. omfattet en aktivitetsplads for børn og familier ved Gedser Lystbådehavn, formidling, fugle og miljøovervågning på Gedser Fuglestation, cykeludlejning i Gedser – Robin Hood modellen, etablering af Toldcaféen (et socialøkonomisk projekt), lokalgeologisk samling, forældredrevet ungdomsklub GUK, Sansehave med krolf, landsbyportrætter – fortællinger fra landsbyerne i Guldborgsund.

Hvorfor, af hvem og hvordan er det startet?

Tilbage i 2007 stod Gedser på listen over landsbyer, der ville uddø i Danmark (Samvirke, 2007). I samme tidsrum besluttede de kommunale politikere, at udviklingen i Gedser skulle vendes og man afsatte 6 mio. kr. til indsatsen, således at der også kunne tiltrækkes statslige midler til områdefornyelse.

Et forsøgsprojekt "Lokale vækststrategier og byfornyelse i udkantsområder – et forsøgsprojekt på Fanø og i Gedser" (Velfærdsministeriet, Erhvervs- og Byggestyrelsen samt Økonomi -og Erhvervsministeriet, 2008) var også med til skubbe på og gøre opmærksom på, at en indsats skulle være helhedsorienteret og kombinere fysisk planlægning med f.eks. erhvervsudviklingsstrategier, og at det civile samfund skulle inddrages.

De mange midler til Gedser-indsatsen stammer fra forskellige kilder, f.eks. statslige midler til områdefornyelse og bygningsfornyelse, Kommunen, Inter-

reg-midler, LAG-midler, supplerende EU-midler via LAG, FAG-midler, Region Sjælland, landdistriktsmidler (kommune og stat) og private midler, f.eks. fra Scandlines. Desuden har mange bidraget med frivillig bistand.

Hidtil har fem kommunale medarbejdere fra forskellige forvaltninger særligt været involveret i Gedser-indsatsen, herunder har én af dem som sin hovedopgave at tage vare om nye projekter i Gedser.

Relationer

Fra starten har der været etableret en politisk administrativ styregruppe, ligesom borgerne i Gedser etablerede Gedser Bylaug for at matche indsatsen. Fra kommunens side har der under hele forløbet været en klar overbevisning om, at Gedser-borgere skal være involveret, for at projektet kan få succes. Bl.a. er også LAG-midler ofte tildelt lokale projekter for at skubbe nye små projekter i gang og dermed skabe synlighed og troen på nytte. Der har været afviklet en lang række møder og samarbejdet mellem kommune og lokalsamfund er indarbejdet.

Kommunen har både lagt stor vægt på samarbejdet med de lokale borgere og eksterne parter. Især indgår samarbejdet med Scandlines og Rostock som centrale brikker i det virke.

Resultater og nye dynamikker?

Det store kommunale og lokale engagement er vakt og en række både store og små tiltag ser fortsat dagens lys. Men ikke mindst de nye samarbejdsprojekter over vandet samt de store erhvervsinteresser i investeringer i infrastrukturen er blevet tydelige og vidner om, at der dannes ringe i vandet, som rækker længere ud end de oprindelige mål og planer for indsatsen. Initiativtagerne anser nu Gedser for ikke længere at være på 'dødslisten' som i 2007.

Læs mere <http://www.gedser.net> samt www.gedser.nu

Se referencer i bilag.

Energilandsby Horslunde

Horslunde ligger på det nordvestlige Lolland, ca. 10 km nord for Nakskov og godt 5 km fra vandet. I 2009 blev landsbyen kåret som den bedste landsby i regionen af TV2 Øst. Året efter blev Horslunde kåret som Årets landsby i Danmark af landsforeningen Landsbyerne i Danmark. Emnet for udvælgelsen af årets landsby 2010 var 'Det folkelige engagements betydning for vækst, udvikling og trivsel i landdistrikterne'.

Tabel 4. Indbyggere i Horslunde Sogn 2007-2012 samt Nøbbet Sogn 2011 – 2012*

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Horslunde Sogn	1351	1368	1343	1279	868	853
Nøbbet Sogn					405	379
I alt					1273	1232

*) Horslunde Sogn blev delt i 2010.

Kilde: Statistikbanken.dk

Arrangement i Horslunde.

Generelt om projektet 'Energilandsby Horslunde'

Mange store energiprojekter er hjemmehørende i Lolland Kommune, f.eks. brintlandsbyen Vestenskov. Demonstrationsprojektet 'Energilandsby Horslunde' indgår som en del af Mulighedernes Land¹⁵. Projektet skal vise, hvordan en eksisterende landsby kan blive mere attraktiv som bosætningssted og bidrage til et imageløft for hele Lolland ved at omdanne landsbyen til en bæredygtig energilandsby.

'Energilandsby Horslunde' skal gøre energisatsningen mere nærværende for borgerne og vise, at der også er meget at bidrage med som borger. Det arbejder for, at Horslundes borgere skal bo i energirenoverede huse, deres børn skal gå i en skole med vedvarende energiforsyning og undervises i energirigtig adfærd. Tilsvarende skal erhvervslivet opfordres til at drive forretning energirigtigt og bybilledet skal afspejle grøn energi osv. Projektets resultater skal være til inspiration for kommunale forvaltninger, konsulenter, borgergrupper og private, der kunne tænke sig at gøre en lokal indsats for at nedbringe det individuelle energiforbrug. Mange forskellige tiltag gør sig gældende, ud over individuelle løsninger. F.eks. har der været afviklet en energimesse, som tiltrak mange mennesker og erhverv og som var arrangeret af lokalsamfundet, ligesom temamåneder med en række fokuserede aktiviteter og involvering på tværs også på skolerne har fundet sted.

Projektet har et stort budget, hvor størstedelen kommer fra Realdanias Mulighedernes Land og Lolland Kommune og en mindre del fra Indsatspuljen¹⁶.

Projektaktiviteterne blev igangsat i slutningen af 2009 og skal være afsluttet med udgangen af 2012.

¹⁵ Udviklingsprogram drevet i et partnerskab mellem Realdania og de tre deltagende kommuner, hvoraf Lolland Kommune er den ene. Energilandsby Horslunde er et ud af tre projekter på Lolland.

¹⁶ Også benævnt nedrivningspuljen, der blev etableret af Indenrigs- og Socialministeriet.

Hvorfor, af hvem og hvordan er det startet?

Borgere i Horslunde har set et behov for at gøre sig positivt kendt udadtil for at fastholde befolkningstallet og sikre en fortsat udvikling. Bæredygtighed viste sig som et potentielt tema for en sådan indsats. Det førte Horslunde og omegns borgerforening til at ansøge Mulighedernes Land i 2007. Deres forslag passede til indsatsen på Lolland, hvor et islæt af miljø, bæredygtighed eller energi blev udgangspunktet.

Den formelle organisering består af en partnerskabsbestyrelse, hvori direktøren for Realdania og Lolland Kommunes borgmester har sæde. Desuden findes en overordnet styregruppe for Mulighedernes Land under et samt en kommunal styregruppe for projektet på Lolland. Lolland Kommune står for selve projektledelsen, med en energikonsulent som lokal projektkoordinator. Vedkommende har i perioder haft sit arbejde og kontortid placeret i Horslunde.

For at sikre ejerskab og engagement lokalt er der desuden nedsat en kontaktgruppe repræsenterende borgere fra de forskellige foreninger og de lokale erhverv.

Relationer

Indadtil i Horslunde er der tradition for samarbejde og mange fællesaktiviteter på kryds og tværs, og man tilstræber at gøre sig positivt kendt udadtil bl.a. via brug af medierne. 'Energilandsby Horslunde' indgår som et led heri.

Projektet har skabt interesse om energilandsby-tankegangen over hele landet og tiltrækker også besøgende fra udlandet. I Region Sjælland er der etableret en klynge for energilandsbyer, hvori bl.a. erfaringerne fra Horslunde nu indgår.

Resultater og nye dynamikker?

Projektets overordnede succeskriterier synes imødekommet: Horslunde som aktivt lokalsamfund og som energilandsby er kendt udover Lollands grænser, jf. ovennævnte kåringer. En række af de konkrete, lokale indsatser er gennemført og et mål om øget bevidsthed i byen overfor muligheden for og faktiske investeringer til fordel for energibesparelser er opnået. Håndværkerne i byen har indledt samarbejde og kan se forretningspotentiale ved energigireoveringer på længere sigt. De unge er involveret etc.

Projektet kører officielt på sidste år og fra kommunens side betragtes det som afsluttet hermed. Der resterer stadig nogle aktiviteter i projektregi i landsbyen i 2012, bl.a. evaluering. Men de mange lokale initiativer vil givetvis fortsætte.

En såkaldt 'byrumsindsats' med en etableret 'byrumsgruppe' baseret på borgernes egne tanker og idéer er f.eks. kommet på programmet, ligesom at den lokale skole står overfor en energigireovering. Netop inddragelsen af skolen har også betydning i en langsigtet formidlingsindsats, f.eks. for skolelever.

Læs mere lolland.dk/energilandsby
Se referencer i bilag.

Lundby – Gøgehøvdingens By

Gønge temaet er udbredt i Lundby.

Lundby ligger nord for Vordingborg og ligner på mange måder en almindelig, større landsby. Det betyder også, at dens udvikling har været truet, herunder at mange forretninger er lukket, flere erhvervsdrivende er ophørt og at flere offentlige institutioner, som f.eks. et bibliotek har været lukningstruede. Bygninger blev tomme og livet var ved at gå i stå. En langsom affolkning og sovebytilstand syntes at være byens fremtid.

Tabel 5. Indbyggere i Lundby Sogn 2007-2012

2007	2008	2009	2010	2011	2012
1.089	1.087	1.083	1.092	1.065	1.064

Kilde: Statistikbanken.dk

Generelt om projektet Gøgehøvdingens By

Gøgehøvdingens By er et brand, som skal tjene til at samle og fremme byens befolkning og dens udvikling. Gøgehøvdingen, Svend Poulsen, boede i Lundby de sidste mange år af sit liv og er formentlig begravet ved Lundby Kirke. Mange gadenavne vidner om den tidsalder og dens historie. Det handler nu om at genopdage historien og skabe liv i og opmærksomhed omkring Lundby.

På paletten findes mange projekter i Lundby, lige fra f.eks. mødestedet Medborgerhuset, sikring af jernbanestationen, etablering af butik og café til alt det, som tydeligvis udspringer af selve Gøgehøvdinge-brandet. Det er f.eks. det årlige Gøngemarked med tusindvis af besøgende, rollespil, sygruppe (dragterne), renæssance-dansegruppe og samarbejdsprojekter med landsbyer i Sverige og Tyskland, som tilsvarende udvikler sig ved hjælp af Gøgehøvdinge-brandet. Der tages fortsat nye initiativer, som alle kommer nedefra, men som nu også indgår i Vordingborg Kulturarvskommune (Vordingborg Kommune, 2010).

Hvorfor, af hvem og hvordan er det startet?

Grundlæggende har det handlet om at sikre synliggørelse af Lundby i forbindelse med dannelse af storkommunen i 2007. Tilbage i 2001 tog borgerne de første skridt og købte den gamle bygning, som havde huset Lundby Kro siden 1945, men som netop var lukket. Formålet var at indrette den som et medborgerhus udbudt som folkeanpart. På det tidspunkt var biblioteket luknings-truet, men det lykkedes borgerne gennem sammenhold at sikre dets overlevelse, og det gav blod på tanden. I 2003 blev en græsrodsbevægelse kaldet "Liv i Lundby" etableret. I samme år udspandt projektet "Landsbyer i Storstrøms Amt sig, hvor bl.a. Lundby indgik og i den medfølgende rapport blev "Gøngelhøvdingens By" adresseret.

I 2007 tog initiativet for alvor fart, da Svend Gønge-foreningen blev stiftet. Første aktivitet var et Gøngemarked i 2008, som siden er lanceret årligt og har fået et voksende besøgstal fra først 1200 til senest 6000 i 2011. Byens borgere og erhvervsliv deltager med mangt og meget og er selv udklædt i historiske gevandter.

Det har genereret rollespil i byens lund, Gøngelunden, især til fordel for de mange unge i byen, hvor SSP har været involveret. I en treårig periode tiltrak spillet 200 aktive medlemmer, hvoraf 50-70 var disse unge, ligesom sygruppen med en tidligere skrædder i spidsen skaber de 'rigtige' kostumer.

Foreningen afvikler en lang række arrangementer, med udspring i Svend Gønge, f.eks. historiske fortællinger.

To foreninger er særligt centrale: Borgerforeningen og Svend Gøngeforeningen, som har et tæt samarbejde. De to foreninger har tiltrukket midler fra forskellige kilder til støtte af landdistriktsudvikling såvel fra EU som nationale fonde, ligesom der er opnået sponsorater fra det lokale erhvervsliv.

Lundby indgår desuden i Vordingborg Kommunes Kulturarvskommune-projekt, og der har for nylig været gjort forsøg på at komme i betragtning som et oplevelsescenter, med en betydelig større portefølje og økonomi forbundet, end det som projektet hidtil har repræsenteret. Kredsen omkring initiativet valgte dog at vente med et så stort fremstød, idet grundlaget blev vurderet til ikke at være tilstrækkeligt på nuværende stadium.

Relationer

Op til kommunalvalget i 2007 var Lundby aktiv i Syv Sogne-samarbejdet. Det havde til formål at sikre indflydelse i den kommende Vordingborg storkommune.

I 2010 fejredes Svend Gønges 400 års fødselsdag. I den forbindelse deltog også Lönsboda-borgere (Lundbys svenske venskabsby, hvor Svend Poulsen også holdt til), og som driver tilsvarende aktiviteter. De to udveksler nu en række aktiviteter og besøger hinanden, ligesom en tredje partner Lohmen i Mecklenburg-Vorpommern er kommet med i samarbejdet.

Gennem Kulturarvskommune-projektet deltager også Vordingborg Kommune.

Resultater og nye dynamikker?

Den voksende deltagelse i Gøngemarkederne, hvor folk valfarter til længere og længere væk fra, de mange andre arrangementer og den fortsatte konceptudvikling samt det voksende samarbejde om nye projekter sammen med de udenlandske partnere illustrerer, at projektet har fået fat i en lang ende.

I 2011 fik borgerforeningen Lundby midler fra Socialministeriet til at gennemføre et forsøgsprojekt med at etablere en frivilligbutik og -café i samarbejde med den lokale købmand. Butik og senere café, skal fungere som praktiksted for udsatte unge, og holde åbent når købmanden har lukket. Butikken er nu åbnet og i foråret 2012 åbnede caféen (Snaphanecafé og Butik Snaphane),

Parallelt hermed har Kulturarvsprojektet taget form og at tiltrække sig DSBs opmærksomhed og få renoveret stationen var næppe heller sket uden den lokale indsats og det sammenhold, som Gønge-konceptet har styrket.

Der laves turistfremstød i Skåne og på Sydsjælland og en række formidlingsmaterialer udvikles løbende, f.eks. ”I Gøngenhøvdingens fodspor – en rejse langs snaphanevejen mellem Verum og Lundby.”.

I Vordingborg Kulturarvskommune (op ref.) indgår endvidere uddybende information og den ramme, som man forestiller sig om Lundbys udvikling fremover.

Læs mere www.syvsogne.dk

Se referencer i bilag.

Læsø og saltet

Saltsyderen i aktion.

Læsø ligger ca. 1 ½ times sejlads fra et fastland, der i sig selv betragtes som fjernt beliggende i Danmark. En relativt dårlig landbrugsjord på øen har aldrig kunnet brødføde mange mennesker og de lokale mænd har ellers skulle leve af at arbejde på havet og forefaldende aktivitet i nyere tid. En undtagelse herfra

er et relativt attraktivt hummerfiskeri. Det var typisk kvinderne, som stod for den daglige dont derhjemme. Selvom turismen har eksisteret på øen i mange år, mindst 50.000 turister årligt, har den ikke kunnet ernære hele øens befolkning. Fiskeri og anden aktivitet på øen finder fortsat sted, men øen har været afhængig af de statslige overførsler i mange år.

Læsø er landets mindste kommune og rummer tre sogne.

Tabel 6. Indbyggere i Byrum, Hals og Vesterø Sogne 2007-2012

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Byrum	866	870	862	848	841	831
Hals	461	444	446	443	438	428
Vesterø	729	689	685	677	669	638
I alt	2056	2003	1993	1968	1948	1897

Kilde: Statistikbanken.dk

Generelt om Læsø Saltsyderi og relaterede salt-projekter på Læsø

Der er sket en masse nyt på øen, hvilket især kan relateres til (gen)brug af øens unikke råstof, et særligt mineral- og saltholdigt grundvand.

Læsø Saltsyderi er det mest kendte og en virksomhed drevet på forretningsvilkår, hvor der sydes salt i åbne jernpander og fortælles om processen i historisk perspektiv, midt i naturen. Processerne skal illustrere, hvordan salt i middelalderen blev fremstillet, dog foregår tørringen af salt i dag på et tørreloft, hvor der er opsat en luftaffugter.

I 2011 blev der produceret 75 ton salt. Saltet, lerkar o.l. sælges på stedet, men en betydelig del af salget foregår også andre steder, bl.a. i forbindelse med salg af gourmet-mad. I 2011 var der ca. 25 beskæftiget og ca. 50.000 kom på besøg. Syderiet er det første og fortsat førende koncept blandt de øvrige, som især er Læsø Kur og Spegeriet. Restlagen efter sydeprocessen bruges i Læsø Kur, et kombineret hudpleje- og wellness-sted, beliggende i en omdannet kirke. Spegeriet er et spise- og salgssted, placeret i et nedlagt mejeri, med fokus på fødevarer med Læsø-salt og andre af de lokale produkter.

Nu drives de tre enheder uafhængigt af hinanden, men båndene er tætte dem imellem, f.eks. ved at det er de samme personer, som er initiativtagere. Læsø Saltsyderi og Læsø Kur har f.eks. hver sin bestyrelse og hver sin daglige leder, men hovedpersonerne er de samme og var blandt de oprindelige initiativtagere.

De tre hovedprojekter supplerer hinanden funktionelt, giver basis for en række lokale underleverandører og sideaktiviteter på øen, og tjener ikke mindst til at brande Læsø, give oplevelser, beskæftigelse, skabe aktiviteter og input til udviklingen på øen i det hele taget.

Hvorfor, af hvem og hvordan er det startet?

I 1990 fik en ikke-lokal og en lokal museumsinspektør samt en ekstern arkæolog og lederen af den lokale produktionsskole tilsammen idéen om at genoplive et saltsyderi, som det foregik for århundreder siden på øen. Dengang var det særdeles omfattende og kan siges at være Danmarks første industri.

Genoplivningen i 1991 gav perspektiver for formidling af øens natur og historie og kunne ses som et aktiv i øens udvikling, ikke mindst i relation til turismen, men også som et beskæftigelsesprojekt for de mange arbejdsløse på øen.

Gradvist har konceptet udviklet sig og komplekset af relaterede aktiviteter vokser fortsat. Initiativkredsen er senere blevet suppleret med professionelle kræfter udefra, f.eks. erhvervsfolk og forskere, og organisationen er i det hele taget blevet professionaliseret i retning af erhvervslivets organiseringer. En central brik er f.eks. Læsø Fonden, der opsamler overskud fra aktiviteterne mhp. reinvestering og virker tiltrækkende på globale finansieringskilder. Bl.a. indgår kilder som Realdania, Regionalfonden, HedeDanmark og Albinusfonden.

Som de lokale implicerede på Læsø Saltsyderi udtrykker, er der dog tale om et langt sejt træk, med mange års modningsproces på øen, mens der nu er tale om et udpræget lokalt teamwork.

Relationer

Stort set alt og alle på Læsø har fået en større eller mindre relation til Læsø-salt-komplekset. Mange har en direkte relation som beskæftiget, leverandør, aftager, samarbejdspartner i øvrigt eller som inspirationskilde til andre aktiviteter. Også ekspertise fra Læsø Kommune er stærkt involveret i mange af de understøttende tiltag.

Dertil kommer et betydeligt globalt netværk af aftagere, samarbejdspartnere – f.eks. Arla og Thise Mejeri – vidensinstitutioner og udenlandske kolleger med saltudvinding som speciale.

Ikke mindst indgår brandet Læsø Salt dog nu som en af grundpælene i markedsføringen af Læsø også til fordel for mange andre erhverv på øen.

Resultater og nye dynamikker?

Oprindeligt mødte salt-initiativerne almindelig skepsis blandt den lokale befolkning på Læsø. Denne skepsis er for længst erstattet med anerkendelse og interesse. Stemningen på øen har ændret sig, og mange forskellige iværksætterinitiativer tages utvivlsomt, fordi ånden og brandet er slået igennem.

De tre hovedprojekter tiltrækker og påvirker således fortsat en lang række andre aktiviteter og erhverv på øen, f.eks. pakketurene med besøg hos uldproducenter/design/forhandlere, produktion og forhandling af krydderurter (i salt), sæber og olier baseret på saltlagen, samt leverancer af føde- og drikkevarer. Et naturplejeakademi indgår som et perspektiv og sikring af håndværksmæssig viden om anlæg af de karakteristiske tangtage er tilsvarende en aflægger.

På tegnebrættet er der lige nu et futuristisk geologisk-salt-formidlingsprojekt, der skal spejle middelalder-fortællingen og placeres ved siden af det kendte Læsø Saltsyderi. Desuden arbejdes på en videreudvikling af Spegeriet, så det kan blive til et formidlings- og udviklingskøkken.

Læs mere www.sydesalt.dk, www.saltkur.dk, www.spegeriet.dk
Se referencer i bilag.

Rødning – Æblets By

Der er æbler til alle i Rødning.

Rødning ligger i det vestlige Salling tæt på vandet og Spøttrup Borg. I mange år var byen et centrum for møbelproduktion og rummede f.eks. syv store møbelvirksomheder. Selv om der alene er tre tilbage nu, foregår der en betydelig indpendling til byen.

På andre måder har Rødning dog været mærket af tilbagegang, og borgerne har næret frygt for udviklingen, herunder at aktiviteter ville blive suget til Skive.

Tabel 7. Indbyggere i Rødning Sogn 2007-2012

2007	2008	2009	2010	2011	2012
1554	1584	1579	1580	1551	1553

Kilde: Statistikbanken.dk

Generelt om Rødning – Æblets By

'Æblets By' er blevet et brand for Rødning og indgår i sig selv som et delprojekt med direkte æble-relaterede aktiviteter blandt mange andre delprojekter og aktiviteter i byen. Man ønsker hermed at sende tiltrækkende signaler til sig selv og omverdenen, og skabe grobund for sammenhold og nye aktiviteter. Selve mottoet 'Æblets By' er kommet ind i billedet efter en lang række andre lokale tiltag.

I Rødning udspænder sig en lang række andre aktiviteter og mange af borgerne er involveret på kryds og tværs. F.eks. arbejdes med store projekter som 'Sallingstuden', 'Nymølle Havn', idrætshal til kulturhal, tiltrækningskampagner bl.a. overfor 'tilbageflyttere' – en kampagne overfor unge, som har gået på byens skole - overfor børnefamilier, indpendlere og udlændinge, sidstnævnte

f.eks. ved en messe i Holland for folk, som ønskede at bosætte sig andetsteds, i øvrigt sammen med Fur og Glyngøre.

Under paraplyen 'Æblets By' foregår f.eks. plantning, podning, produktion af æblekasser, produktion af cider og mange events. Alle generationer deltager. Der kommer fortsat nye aktiviteter til, senest f.eks. beplantning til og anvendelse af nødder og kastanjer.

Hvor, af hvem og hvordan er det startet?

I 1998 oplevede Rødding borgerne at blive overhørt i forbindelse med den kommunale planlægning, selv om de havde søgt at øve indflydelse. Den lærestreg animerede en kreds af borgere til i 2003 at gå sammen: man måtte selv tage og holde tøjlerne lokalt. I 2004 stiftede de 'Den selvejende institution Rødding 2005', som skulle være en paraply for foreningerne, herunder Borgerforeningen, og som kunne drive de mange projekter. Et af de første var f.eks. forskønnelse af Rødding Torv, som gjorde det synligt for byens borgere, at lokale initiativer nytter. En lang række andre små projekter har haft samme virkning.

Efter en periode tog en kreds af naturinteresserede initiativ til projektet 'Æblets By i Salling' og dannede en forening. De var inspireret af, at der ved Spøtrup Borg oprindeligt lå et æblearboret. Man ville gendanne de gamle sorter fra egnen og forskønne byen samtidigt med at skabe nye foreningslivet. Da man lokalt efterhånden havde oplevet succes og modning, var det nærliggende at bruge 'Æblets By' til branding af Rødding i det hele taget.

I princippet findes en arbejdsgruppe omkring hvert projekt, og en sådan består typisk af 5-10 personer. Flere og flere er blevet involveret og deltagelsen på de tilbagevendende borgermøder er betydelig. Men som det også anføres, har kommunens deltagelse og opbakning været af stor betydning samtidigt.

Bag det hele står nu en selvejende institution, som bl.a. kan håndtere de mange finansielle udfordringer. Rødding 2020s bestyrelse er sammensat af forskellige parter, bl.a. erhvervslivet. Undervejs har der været et tæt parløb med Skive Kommunes udviklingsafdeling, som både har hjulpet på det strategiske plan og udvirket at de enkelte projekter generelt er blevet mere omfattende end det lokale udspil.

Finansiering af de mange aktiviteter er bl.a. foregået ved hjælp af Realdania, Lokale- & Anlægsfonden, Den AP Møllerske Støttefond, kommunale midler, lokale pengeinstitutter, mindre fonde og bidrag fra lokale borgere og virksomheder.

I 2012 er Rødding kåret som Årets By i Region Midtjylland.

Relationer

På det lokale plan er der et tæt samarbejde på kryds og tværs mellem mange forskellige parter, inklusive erhvervslivet, og på tværs af generationer.

Udadtil har Rødding et tæt samarbejde med Skive Kommune og deltager sammen med andre lokalsamfund i fremstød, f.eks. på den omtalte messe for potentielle tilflyttere fra Holland. Sammen med Skive Kommune deltager man

desuden i et nordisk projekt. Desuden 'har selve Æblets By udviklet samarbejdsrelationer i Normandiet, hvorfra en betydelig inspiration til og viden om ciderproduktion stammer.

Resultater og nye dynamikker?

Det er lykkedes at vende almindelig lokal skepsis overfor nytteværdien af sådanne lokale tiltag. De mange realiserede projekter har virket overbevisende og flere og flere er blevet involveret i arbejdet, så det nu virker selvgenererende. På den baggrund kan man fremover tage større, strategiske skridt.

En ny og større strategi for Røddings udvikling, 'Rødding 2020', er under udfoldelse. Fra selv at være primus motor i de enkelte projekter er folkene bag 'Rødding 2020' snarere koordinerende og arbejder på det strategiske niveau.

I den næste fase satses på et større plan, på 'Spøttrup-klyngen', med bosætning og oplevelsesøkonomi (herunder oplevelsesentreprenører) i centrum.

Læs mere www.røddingby.dk og www.aebletsby.dk
Se referencer i bilag.

Småøernes Fødevarenetværk

Illustration fra hjemmesiden www.oespecialiteter.dk

27 småøer er organiseret og arbejder sammen i forskellige sammenhænge, bl.a. i Sammenslutningen af danske småøer. Generelt er udviklingen på øerne præget af tilbagegang og den samme tendens som i andre udkantsområder kan iagttages. Nogle af øerne klarer sig dog lidt bedre end andre, f.eks. Strynø, hvilket ikke mindst kan tilskrives tilflytning af ressourcerstærke personer. Turismen synes ellers ofte at være det virkemiddel, man har tilbage på øerne. Det er

ellers vanskeligt at sikre konkurrencedygtige erhverv som følge af tidsmæssige og økonomiske barrierer i forbindelse med transport.

Tabel 8. Indbyggere i Fejø og Strynø Sogne 2007-2012

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Fejø	567	566	585	549	533	494
Strynø	214	216	206	215	216	221

Kilde: Statistikbanken.dk

Generelt om Småøernes fødevarenetværk

Fødevareproducenter rundt omkring på de danske småøer er gået sammen i et fødevarenetværk for bedre at kunne nå ud til den danske befolkning med deres produkter. Målet er udadtil at gøre ø-specialiteter kendte og efterspurgte og indadtil at fremme udviklingen på øerne samt at sikre bedre leve- og produktionsvilkår for ø-producenterne.

Fødevarenetværket danner rammen om en række tiltag og delprojekter. Her tænkes f.eks. på: Deltagelse på danske og udenlandske markeder og messer, eksportfremstød, mærke og manifest for ø-specialiteter, Småøernes Fødevare-rådgivning (konsulent-hjælp til produktudvikling og markedsføring af kvalitetsfødevarer), tang projektet (udvikling og viden om tang i mad) og udvikling af kulinariske oplevelsesturisme på småøerne.

Producenterne sælger deres varer i hele landet til specialbutikker, restauranter, flyselskaber og i egne gårdbutikker. Netværket animerer og assisterer til dette, foruden at det fortsat udvikler nye koncepter.

Mange af netværkets aktive deltagere er desuden medvirkende i forskellige fælles arrangerede lokale arrangementer som f.eks. Æblets dag, Åben Ø dage, Ø-markeder og Pæreskuder. Tilsvarende spiller mange af dem centrale roller i deres øers udvikling i øvrigt.

Hvorfor, af hvem og hvordan er det startet?

I 2003 afviklede Sammenslutningen af danske småøer et landbrugsseminar med bl.a. Søren Gericke som inspirator til at tage et fælles initiativ. To ildsjæle greb bolden og arbejdede med ideen på frivillig basis frem til 2005 og fik en række producenter med på ideen.

Foreningen bag netværket blev stiftet i 2005 og en lang række producenter er medlemmer nu. Foreningen har en bestyrelse og en sekretær. Formand og næstformand p.t. er de oprindelige initiativtagere.

En betydelig del af bestyrelsens arbejde handler fortsat om at understøtte de enkelte producenters aktiviteter og det foregår ofte uden honorering. Man fungerer ikke som 'normale' konsulenter.

Midler til projektet hidrører fra forskellige fonde og puljer til fordel for landdistriktsudvikling, f.eks. LAG midler og Landdistriktspuljen, samt kontingenter fra medlemmerne.

Relationer

De mange deltagende medlemmer og øer giver automatisk mange både interne og eksterne relationer, og selve netværket skaber nye relationer.

Det kommer f.eks. til udtryk i regionalt og nationalt rækkende samarbejder som f.eks. Smagen af Danmark, Kulinarisk Sydfyn, Smagen af Fyn, Mmm.. Zonen for madkultur og Roskilde dyrskue. En samarbejdspartner er f.eks. Væksthus Syddanmark. Internationalt har netværket bl.a. gjort sig gældende ved en messe i Japan.

Resultater og nye dynamikker?

Producenternes vækst er det primære mål for succes, herunder at de fremstiller og markedsfører nye produkter. Og det finder sted. Der kommer løbende nye medlemmer med, herunder yngre producenter, som har nye ideer og tilgange og som sikrer netværkets fortsatte dynamik.

Blandt nye tiltag anses den kulinariske turisme især for kunne tilføre producenter yderligere vækst, uden at de enkelte producenter skal producere og transportere mere, hvilket ofte ellers kan være den store udfordring på en lille ø.

Læs mere www.oespecialiteter.dk og www.spisetang.dk
Se referencer i bilag.

Stadil-Vedersø, Landsby 2.0 og Det gl. Mejeri

Illustration fra www.stadil-vedersoe.dk

Stadil-Vedersø er to landsbysamfund i Vestjylland beliggende naturskønt ud til Stadil Fjord og der findes mange historiske minder i området. Mange kender f.eks. til Vedersø via Kaj Munk og den gl. præstegård, som tusindvis besøger hvert år. Landsbyerne ligner i udpræget grad de typiske vestjyske landsbyer med røde murstenshuse, med købmanden og mejeriet i centrum.

De to samfunds udvikling er lidt forskellig. Stadil mærker aktuelt en lidt større befolkningsudskiftning og tendens til udvikling, end Vedersø gør. Det skal dog bemærkes, at udviklingen er positiv begge steder fra 2011-2012, hvilket ikke er tilfældet i mange andre lokalsamfund i yderområder.

Indtil for nylig havde de to samfund ikke meget med hinanden at gøre, men det arbejdes der til gengæld på nu, bl.a. for i fællesskab at styrke skolen og andre lokale services.

Tabel 9. Indbyggere i Stadil og Vedersø Sogne 2007-2012

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stadil	512	496	500	479	475	494
Vedersø	393	391	364	356	351	355

Kilde: Statistikbanken.dk

Generelt om Landsby 2.0 og Det gl. Mejeri

Det gl. Mejeri blev en krumtap i et større tiltag i regi af Fremtidens Landsby, støttet af bl.a. Region Midtjylland, benævnt Landsby 2.0. Der er i alt tale om fem dele i projektet: ud over fornyelse og indretning af selve mejeriet med fem nye kreative arbejdspladser til følge, er der således tale om etablering af et torv/mødested i Stadil, om opkøb og indretning af et hus overfor mejeriet til dels udlejningsbolig for andre nye borgere og dels indretning af faciliteter til bed & breakfast til fordel for turister og andre gæster. Desuden handler det om etablering af en multi/tennisbane og istandsættelse af et udkigstårn ved den gamle købmandsgård i Vedersø. Sidstnævnte har dog af ressourcemæssige årsager måttet ændres til et aktivitetstovr i Vedersø.

Hvorfor, af hvem og hvordan er det startet?

For de enkelte initiativtagere og Sogneforeningen, som blev den organisatoriske ramme, handler det i vid udstrækning om at sikre kommunal opmærksomhed og et tilstrækkeligt befolkningsgrundlag til at kunne bevare den lokale skole og et attraktivt liv i området. Men som udgangspunkt handlede det også om at kunne bo og have sit arbejde i området for de pågældende initiativtagere. Indretningen af Stadil Gl. Mejeri gjorde det således muligt, at fire nye små, kreative erhverv med i alt fem beskæftigede kunne etableres i et attraktivt fællesskab tæt på de respektives bopæl. Alle er tilflyttere, hvoraf nogle er tilbageflyttere, som har valgt stedet pga. naturen og miljøet.

Forud for tiltrækning af Landsby 2.0 gennemførte Ringkjøbing-Skjern Kommune i et samarbejde med lokale samfund i kommunen, at der blev lavet lokale udviklingsplaner, også i Stadil (2009). En stor del af lokalsamfundets befolkning valgte at deltage og her fostredes ideen om, at de to samfund skulle rykke sammen.

Et konkret startskud til det hele blev givet ved, at det gamle mejeri var sat til salg. Her meldte en ung familie udefra sig som interesseret. Der skulle dog gå to år, før de kunne komme af med deres bolig andetsteds og kunne flytte til. Det skete i 2007. På ca. samme tidspunkt flyttede andre centrale kræfter til. Hver især havde de deres eget lille erhverv, men kunne tænke sig et socialt fællesskab, og ideen om at indrette dele af mejeriet til det formål blev født. Indflytningen i

nænsomt restaurerede og attraktive lokaler skete i 2009. De to er ejerne, mens de tre øvrige lejer sig ind. Ud fra det fællesskab og fordi der fra kommunens side var interesse for landsbyens udvikling, groede de nye initiativer.

Omkring Landsby 2.0 er der etableret en styregruppe, som varetager en strategisk funktion. For hvert af de fem elementer er der forskellige arbejdsgrupper med hver sin tovholder. I forbindelse med huset overfor er der etableret et ApS, hvor mange lokale har tegnet anparter og på anden måde bidraget til husets istandsættelse. Kilderne til finansiering af Landsby 2.0 omfatter Region Midtjyllands (Fremtidens Landsby), LAG-midler og midler fra kommunen samt private midler.

Relationer

Lokalt er der opstået mange nye samarbejdsrelationer mellem forskellige parter, herunder mellem tilflyttere og lokale. Det er typisk at ældre lokale hjælper til med driften, mens yngre (ofte tilflyttere) tager nye initiativer og i det hele taget er kuglestøberne.

Sogneforeningen tilstræber i øvrigt at finde samarbejdsparter, som ikke er nabosognene og som de har fælles udfordringer med. Når der ikke lægges op til et tæt samarbejde med nabosognene skyldes det frygten for, at man så skal dele de samme funktioner, f.eks. en skole, og en øget konkurrence om hvor funktionerne skal være. Frygten er efter lokale udsagn næret af, at kommunen selv arbejder målrettet efter, at lokalsamfund skal gå sammen for at kunne dele offentlige funktioner.

Resultater og nye dynamikker?

Det er lykkedes at få Stadil-Vedersø 'på landkortet', ikke mindst gennem interesse fra mediernes side, f.eks. i landsdækkende TV. Aktiviteterne og synligheden har fremmet en øget selvbevidsthed i lokalbefolkningen, ligesom der nu finder tilflytning sted, selvom det ikke klart kan bevises, at det skyldes projektet.

En synlig afsmitning findes desuden ved, at mange husejere har fundet interesse i at forskønne deres huse og de lokale omgivelser, så den vestjyske landsbyarkitektur bevares, ligesom adgangen til naturen er blevet prioriteret. Aktivisering af mejeribygningen, istandsættelse af huset overfor, indretning af torvet og andre nye aktiviteter har desuden bidraget til det præg.

Initiativtagerne arbejder derfor med en fase 2 og en ny udviklingsplan. I den vil bosætningsmuligheder og tiltrækning af borgere for at sikre befolkningsudviklingen (og skolen) få endnu større opmærksomhed. Her tænkes i attraktive boliger i det åbne land i forbindelse med de mange små klynger af gårde samt forskønnelse og øget brug af naturen som element i udviklingen, bl.a. gennem stier.

Den gamle købmandsgård i Vedersø og omdannelse af Sognegården til et kulturcenter er centrale brikker. Aktivisering af de mange turister til lokalområdet fordel tænkes således med ind i de nye koncepter.

Læs mere www.stadil-vedersoe.dk samt <http://www.youtube.com/watch?v=1vHoeacyHDQ>

Se referencer i bilag.

Vestervig - områdefornyelse.

Vestervig – midt i naturen

Thinghuset i Vestervig - vidnesbyrd om byens historiske position.

Vestervig er smukt beliggende i Thy tæt ved Limfjorden, Vesterhavet og Nationalpark Thy. Det er en gammel embedsby med mange traditionsrige bygninger, f.eks. Thinghuset. Byens historie kan føres tilbage til middelalderen som et betydningsfuldt sted i Danmark, og den er særligt kendt for at rumme landets største landsbykirke, som oprindeligt var en klosterkirke. Sporene fra fordums storhed findes f.eks. også ved, at byen rummer 'Klostermøllen', en kirkemusik-skole samt f.eks. navnene 'Klostergade' og 'Klosterparken'. I nyere tid har den været et handels- og servicecentrum for et større opland, som i øvrigt har været præget af landbrug.

Selv om byen fortsat rummer en del erhverv og forretninger, er dens centrale funktioner forsvundet og befolkningsudviklingen har været for nedadgående i mange år.

Tabel 10. Indbyggere i Vestervig Sogn 2007-2012

2007	2008	2009	2010	2011	2012
1.588	1.570	1.554	1.527	1.494	1.486

Kilde: Statistikbanken.dk

Generelt om Vestervig-områdefornyelse

Indsatsen handler særligt om bygningsmassen og bymiljøet i det hele taget: Dårlige, usælgelige og uklædelige huse skal rives ned (indtil 2012 var det sket

i 12 tilfælde). Flere bygninger renoveres og gøres mere synlige. Nye rum omkring en række bygninger skabes, bl.a. for at fjerne parkering fra gaden. Byen åbnes i forhold til den storslåede natur både gennem træfældning for at få bedre udsyn og stier for at opnå større brug. Flere centrale funktioner, torvet, parken og mødesteder gøres attraktive, herunder etablering af yderligere en Squashbane og motionscenter i Aktivitetscenteret. Cykelsti Vestervig-Agger etableres. Og byens tidligere sparekasse påtænkes indrettet til fordel for nye, små erhverv.

Projektet består også af flere kombinerede aktiviteter og er i realiteten vanskelig at afgrænse fra aktiviteter som følge af den foretagsomhed, som områdets befolkning i øvrigt er præget af. Til illustration er byens aktivitetscenter, et kombineret idræts- og mødested, et af de omtalte centrale mødesteder. Ligesom en ny børnehave og nyt bioenergianlæg måske ligger i periferien af hovedprojektet, men antageligt ikke ville være blevet realiseret, uden at alt det andet foregik.

Hvorfor, af hvem og hvordan er det startet?

Med projektet er det formålet at stabilisere og evt. at vende befolkningsudviklingen ved at gøre stedet mere tillokkende for nye beboere og fastholdelse af de gamle samt at styrke turismen.

Projektet er imidlertid ikke startet på jomfruelig grund, men har navnlig fået fart i forbindelse med adgang til midler fra Realdanias 'Mulighedernes Land' matchet med midler fra Thisted Kommune samt ministerielle puljer til nedrivning og områdefornyelse. Baggrunden for det rækker længere tilbage i tiden.

I 2005 fandt der f.eks. også et borgermøde sted med byens forskønnelse på dagsordenen og med et stort lokalt fremmøde. Bag det initiativ stod især to lokale borgere, hvoraf den ene er en såkaldt professionel ildsjæl. Forud havde studerende udarbejdet et idékatalog, som blev præsenteret med stor begejstring til følge. Den professionelle ildsjæl lykkedes med at tiltrække en del midler fra forskellige kilder, og arbejdet gik i gang. Aktiviteterne bestod f.eks. af at gøre Klosterparken attraktiv og sikre andre faciliteter til friluftsliv med tilhørende formidling.

Mange af aktiviteterne er skrevet ind i det senere byfornyelsesprogram 'Vestervig – midt i naturen', og som det anføres i 'Vestervig – midt i naturen' er alle ideerne til områdefornyelsen kommet fra borgere i Vestervig. F.eks. deltog 130 borgere (ud af ca. 750) i et borgermøde om projektet i 2010. Byens erhvervsliv er tilsvarende stærkt engageret i tiltagene.

Oprindeligt var det alene lokale kræfter, som stod bag initiativerne, herunder håndværker- og borgerforeningen samt en række borgere, som også evnede at tiltrække de fornødne finansielle ressourcer. Senere har Thisted Kommune udvist et stort engagement.

Hovedprojektet er nu organiseret med en bestyrelse, som under sig har en række opgavebestemte udvalg. Desuden findes en koordinationsgruppe, ligesom der i 2006 blev oprettet et firma på privat basis, Vestervig Byfornyelse ApS, som opkøber huse i landsbyen til istandsættelse og efterfølgende udlejning.

En række kilder har bidraget til finansieringen af projektet. Ud over Realdania er det f.eks. Socialministeriets (nu Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter) midler til områdefornyelse, Thisted Kommune, Landdistriktsprogrammet, Statens indsatspulje til opkøb og nedrivning og private midler i øvrigt.

Relationer

Borgere, erhvervsliv og kommunen har et tæt samarbejde om de mange aktiviteter i Vestervig. Samarbejdet finder sted i det store som det små, ud over ovennævnte. Det gælder f.eks. årligt tilbagevendende markeder, kulturelle og sociale arrangementer samt tiltag som et nyt squashbane-anlæg og et attraktivt mødested for unge og alle andre borgere i området. I sammenhæng med Nationalpark Thy samt projektet 'Det gode liv ved kysten' og et landsbynetværk deltager Vestervig ligeledes.

Vestervig har en venskabsby i Sverige

Resultater og nye dynamikker?

I 2006 opstillede man en 10 års plan, hvor man skulle gøre Vestervig til en attraktiv bosætningsby igen. Selv om det er vanskeligt at afgrænse, peger salget af 17 huse for nylig, heraf fem istandsatte til tilflyttere via projektet, på at planen har virket. Andre synlige resultater er Vestervigs ansigtsløft, og ikke mindst signalerer husprisstigninger på et kursskift for landsbyens udvikling.

Det store lokale engagement vidner særligt om, at byens borgere har fået troen på, at udviklingen kan vendes, og der bliver fortsat taget nye og større initiativer. Fra at det i øvrigt primært har handlet om bosætning og det by- og sociale miljø, peger nye initiativer i retning af erhvervsudvikling.

Læs mere www.vestervig-by.dk

Se referencer i bilag.

Workshop Fur

Workshoppen var en del af projektet Branding Furs formidlingsstrategi, nemlig i slutningen af Fur-projektet at afholde et arrangement, hvor der skulle udveksles resultater og erfaringer med andre udviklingsøgende projekter i yderområder. Det blev de ti projekter, som er gengivet ovenfor, hvor også fremgangsmåden bag udvælgelsen af dem er beskrevet.

Arrangementet fandt sted på Fur d. 21.-22. marts 2012 og strakte sig fra formiddag til frokost den følgende dag og havde en stram tidsplan med forskellige programpunkter. Ind imellem var der indlagt gode pauser, og arrangementet foregik forskellige steder på Fur og inddrog mange lokale kræfter, idet Fur-boere stod for alt det praktiske.

De fleste deltagere i Workshop Fur en smuk forårsdag på Fur.

Nærmere bestemt var formålet med workshoppen, at de ti skulle præsentere sig for hinanden og udveksle erfaringer og at de første konklusioner på de individuelle forundersøgelser skulle drøftes. De fleste havde ikke forhåndskendskab til hinanden og i arrangementet deltog desuden en række personer, som f.eks. repræsenterede bevillingsgivere. Den knappe tid indebar, at alle skulle være velforberedte. F.eks. havde alle projektrepræsentanterne på forhånd fået en fælles drejebog for deres præsentationer.

I forbindelse med redegørelsen for de foreløbige resultater af de forundersøgelser blev modellen og dens videreudvikling introduceret og 'testet': Kunne man genkende sig selv og måske se, hvor man var på vej hen? Kunne man også nikke genkendende og debattere hinandens gøremål ud fra den måde at systematisere på?¹⁷ Modellens egnethed blev derved afprøvet.

Det var også formålet, at fællesskabet skulle fremkomme med anbefalinger til andre i samme båd, hvortil der var arrangeret tematiske drøftelser af udvalgte

¹⁷ Det kunne man i høj grad.

problemstillinger i forhold til de foreløbige resultater. Resultaterne af de drøftelser fremgår nedenfor.

Resultater af de tematiske drøftelser

På forhånd var der udpeget tre temaer, som deltagerne skulle drøfte og fremkomme med ideer til og evt. anbefalinger til løsninger på. Temaerne var udvalgt, fordi de havde særlig relevans for alle medvirkende, jf. forundersøgelserne.

1. Erfaringer med proces, organisering og forankring
2. Erfaringer i forhold til virkning på befolkningsudviklingen
3. Anbefalinger til støttepolitik

Nedenfor følger et resume af de sammenfatninger, som blev præsenteret og kommenteret i plenum.

Erfaringer med proces, organisering og forankring

- Samlet set tilkendegav deltagerne, at der skal 'gås på to ben' og både 'bruges højre og venstre hånd' i projektarbejdet, hvis det skal føre til mere end det, som det enkelte projekt måtte repræsentere, således mere langsigtede lokale virkninger.
- På den ene side fandt de det vigtigt, at projekterne matcher lokalsamfundets ressourcer og inddrager flest muligt i det lokale virke. Det kræver åbenhed og synlighed i arbejdet for alle. Alle skal kunne føle ejerskab, herunder de lokale virksomheder. Konkrete, fælles aktiviteter er også vigtige, fordi de umiddelbart tiltrækker opmærksomheden og er håndgribelige.
- På den anden side fandt de det vigtigt at være åbne overfor nye tiltag og globale relationer. Der bør sondres mellem konkrete aktiviteter – produkter - og skabelse af strategiske relationer – processen. Samarbejde og lokal dialog er et første skridt på vejen, men der skal opbygges partnerskaber, hvori også erhvervslivet indgår. Et samarbejde med bl.a. kommunen er tilsvarende vigtigt.
- Arbejdet skal efter deres udsagn bygges op om bæredygtige ideer, som gennemarbejdes, og ikke primært tage udgangspunkt i forskellige støtteordningers udbud.
- Frivillighed og spontanitet anså de for de indledende drivkræfter, men helst med tydeliggørelse og sikring af målene og inden for en strategisk ramme, f.eks. en strategisk udviklingsplan.
- Mange lokale, ofte ældre borgere er interesseret i at varetage mindre 'driftsopgaver', mens det navnlig er tilflyttere og yngre borgere, som tænker og baner vejen for udvikling af nye tiltag, havde de konstateret. Et forberedt samarbejde mellem de forskellige parter og funktioner er derfor en optimal løsning.
- Ved projektansøgninger blev det fremført som en fordel, at tænke mindre projekter sammen inden for en større fælles ramme, også på tværs af lokalsamfund. Ofte er hver kilde forholdsvis beskeden, men tilsammen kan det blive stort. Det kræver kapacitet.
- Tid, tillid, tålmodighed og udholdenhed indgik som centrale begreber,

hvis projekter skal smitte af på udviklingen og skabe dynamik, og altså udgøre mere end projekterne i sig selv.

Erfaringer i forhold til virkninger på befolkningsudviklingen

- Befolkningstal og andre kvantitative effektmål fandt man ikke dækkende. Andre typer effektmål forekom at være mindst ligeså vigtige, måske især i en tidlig fase af det lokale projektarbejde. Her blev nævnt eksempler som 'relevans' i forhold til de lokale udfordringer.
- Andre effektmål kunne være huspriser og landsbyens ydre fremtoning.
- Den humane og sociale kapital og samspil med projektaktiviteterne stod centralt. Træk på individuelle, forskellige og fælles kompetencer, troen på at det nytter, en positiv stemning, øget lokalt samarbejde og oplevelsen af identitet er generelle erfaringer.
- Positive resultater forudsætter personer, som går forrest, sagde deltagerne også. Men erfaringerne er desuden, at der bør dannes et samspil mellem de lokale ildsjæle, foreninger m.fl., som ikke må overforbruges, og en koordinerede, strategisk ledelse.
- Lokal kompetenceopbygning og professionalisering blev en central dimension i drøftelserne. Tilsvarende blev der peget på etablering af nye netværk.

Anbefalinger til støttepolitik

- I forbindelse med professionalisering og kompetenceudvikling fandt man, at uddannelse og erfaringsudveksling og formidling a la dette initiativ ville hjælpe, så ikke alle starter på bar bund.
- Tværgående samarbejde mellem de lokale initiativtagere, Kommunen, LAG'en og andre centrale aktører anførtes som vigtigt. Uden det strategiske islæt vil projekterne forblive små og enkeltstående. Det forudsætter både en parathed i alle leje og en 'organisering', så det kan lade sig gøre, også i kommunerne.
- Støttepolitik i almindelighed bør være med til at hæve projekternes kvalitet og sikre fokus, hvorved tilskudsgiver også er med til at professionalisere arbejdet, var også et flertalligt synspunkt. En klar rollefordeling skal også sikres.
- Der skal være plads til mange flere forsøgsprojekter og være større smidighed i systemet overfor forsøgsprojekter i det hele taget, var tilsvarende et fælles budskab.
- Det blev fremhævet, at mange projekter har et stort problem med likviditet. Et forslag blev derfor formuleret; der bør etableres en fond, der kan mellem-finansiere.

Tråde i drøftelserne

Drøftelserne foregik programmæssigt uafhængigt af præsentationen af analysens baggrundsmode og de foreløbige konklusioner. De foregik desuden indenfor andre fysiske rammer. Ikke desto mindre understøtter de derved relativt spontane udsagn i det ovenstående på mange måder den anvendte models relevans. Erfaringerne fra drøftelserne trækkes med i det følgende.

Nærmere analyse – sammenhænge og tendenser

I dette kapitel foretages en nærmere analyse. De deltagende 'projekter' er forskellige på det konkrete plan, men en række fælles faktorer har også vist sig og som danner røde tråde. Nu skal principmodellen, som er introduceret i figur 1, foldes ud og videreudvikles.

Succesfaktorer?

Selvom alle 'projekterne' grundlæggende arbejder på at sikre og gerne øge befolkningstallet i deres lokalsamfund, er det ikke muligt umiddelbart at vise den effekt. Dog er befolkningstallet flere steder ikke i ligeså stærk tilbagegang som tidligere og et par af stederne kan der på det seneste konstateres vækst (Rødding og Stadil-Vedersø), jf. tabellerne i redegørelserne for de deltagende 'projekter'.

Spørgsmålet er da også, hvor dækkende et succesmål 'befolkningsudvikling' overhovedet er, især hvis det anvendes unuanceret og i et kortsigtet perspektiv. I Branding Fur var der, som i det eneste af de deltagende 'projekter', oprindeligt opstillet et håndfast mål for befolkningsudvikling. Her har man efterfølgende iagttaget en øget tilflytning uden resultat i en samlet befolkningsfremgang. Til gengæld har man på øen indfriet en lang række øvrige delmål for projektet. Andre steder kan en positiv nettotilflytning ligeledes påvises, så når tallet går tilbage sådanne steder, er forklaringen et lavt fødselstal som følge af et højt aldersgennemsnit¹⁸.

Det blev da også markeret på workshoppen, at der bør anvendes et mere nuanceret syn ved effektmåling og der fremkom en del forslag. I det følgende skal vi se eksempler på, hvad det er, de deltagende 'projekter' og hovedaktører i de nærmere undersøgelser selv tillægger betydning og de altså selv opfatter som succesfaktorer.

- Alle har givet udtryk for en oplevelse af, at der lokalt fra at være resignation, mistillid og manglende engagement er skabt en tro på nytteværdi og en udviklingsstemning.
- Alle steder har aktiviteterne samlet mange parter på kryds og tværs, og man har fået noget at arbejde sammen om, og det har skabt identitet.
- Når 'projektet' har skabt synergi og en flerhed af aktiviteter, og ligefrem er blevet selvgenererende, anses det som yderligere en succesfaktor, særligt markeret i Rødding – Æblets By.
- Opnåelse af øget synlighed og opmærksomhed overfor deres eksistens,

¹⁸ På Fur er det kortlagt, at et faldende befolkningstal skyldes lave fødselstal i forhold til antallet af døde, mens der til gengæld er tale om nettotilflytning (Bertelsen, 2012). Det samme er fundet på Ærø (omtalt konference Visioner for vækst, arrangeret af Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter i Esbjerg, 2012). Inden for denne analyses rammer har det ikke været muligt at foretage nærmere demografiske undersøgelser i de ti projekters områder. Såfremt det er udbredt, at der foregår en større tilflytning end fraflytning, må det dog give anledning til revision af opfattelser om sammenhænge, politik og indsats generelt set.

både hos de lokale myndigheder og udefrakommende, er tilsvarende en gennemgående succesfaktor.

- Mere håndfaste mål for nogle af 'projekternes' succes har været og kan påvises i form af tilflytning, f.eks. Branding Fur, Bovbjerg Fyr, Rødding – Æblets By, Stadil-Vedersø Landsby 2.0 og Det gl. Mejeri samt Vestervig områdefornyelse.
- Øgede ejendomspriser og salg af huse er også opfattet som vigtige markører og har været mærkbare særligt i Vestervig områdefornyelse.

Disse udsagn understreger en opfattelse blandt deltagerne af, at det først og fremmest har handlet om at skabe et lokalt grundlag for at skabe nye lokale dynamikker og processer. At udpege retfærdige, ens mål, specielt kvantificerbare, er derfor særdeles vanskeligt. Hvert 'projekt' har sit udspring og sæt af vilkår, som i givet fald skal tænkes med.

Umiddelbare forskelle

Ved valget af projekter indgik et hensyn til, at de ikke skulle ligne hinanden for meget tematisk set. Umiddelbart er der også stor variation i projekternes temaer:

- Kultur/natur/mødested-formidling (Bovbjerg Fyr – udvikling ved kanten)
- Branding/ tilflytterstrategi (Branding Fur)
- Energirenovering og mobilisering (Energilandsby Horslunde)
- Helhedsplan for revitalisering af by og havn, især gennem fysiske tiltag (Gedser-helhedsindsats)
- Oplevelsesøkonomi/kultur (Gøngenhøvdingens By - Lundby)
- Oplevelsesøkonomi/natur/erhverv (Læsø og saltet)
- Bosætningsstrategi og mobilisering (Rødding – Æblets By)
- Markedsføring/udvikling/lokale kvalitetsprodukter (Småøernes Fødevarerenetværk)
- Revitalisering af landsbyer/ nye funktioner (Stadil-Vedersø, Landsby 2.0 og Det gl. mejeri)
- Helhedsplan for områdefornyelse, bl.a. gennem byfornyelse (Vestervig områdefornyelse)

Hvad og hvor meget de omfatter, synes at hænge sammen med den proces, de har undergået. De er nemlig også forskellige, hvad angår alder, modning og volumen. F.eks. er Branding Fur og Lundby- Gøngenhøvdingens By relativt unge (fra 2007), mens f.eks. Læsø og saltet har mange år på bagen (startet i 1991).

Alder og modning har tilsvarende indflydelse på aktiviteterens økonomiske volumen. I denne undersøgelse er vi ikke gået tæt på projektøkonomi, men der er ingen tvivl om, at Læsø og saltet repræsenterer en langt større økonomisk aktivitet end f.eks. Lundby-Gøngenhøvdingens By gør, på undersøgelsestidspunktet. Projekternes økonomiske volumen hænger naturligvis også sammen med karakteren af tiltag, hvor der er forskel på f.eks. anlægsinvesteringer i fm. byfornyelse og et kulturelt arrangement.

De organisatoriske rammer er forskellige. Nogle har fra start og fortsat et organisatorisk udspring i f.eks. eksisterende sogneforeninger, jf. Branding Fur og Stadil-Vedersø Landsby 2.0 og Det gl. Mejeri. Andre har til gengæld etableret deres egen formelle organisering ad hoc, f.eks. Bovbjerg Fyr, Læsø og saltet, Rødding – Æblets By, Småøernes Fødevarer-netværk og Vestervig områdefornyelse.

De fleste har en daglig lokal ad hoc ledelse, hvoraf nogle fortsat er på frivillighedens og fritidens præmisser, f.eks. Branding Fur og Stadil Vedersø Landsby 2.0 og Det gl. Mejeri ¹⁹, mens andre har optaget den lokale ledelse som en regulær jobfunktion, f.eks. Bovbjerg Fyr og Læsø og saltet. Atter andre har en kommunal projektledelse, nemlig Energilandsby Horslunde og Gedser-helhedsindsats, hvor 'ledelsen' ellers er mere lokal.

Nogle af de forskelle hænger utvivlsomt sammen med muligheder for at imødegå formkrav i forbindelse med fonde og bevillinger. De fleste har dog trådt deres barnesko uafhængigt heraf, men har erfaret et behov for en formalisering, så større finansielle kilder kan håndteres, f.eks. som erhvervsdrivende foreninger. Andre har indrettet sig til det. I forbindelse med opnåelse af midler til områdefornyelse i Gedser, var det f.eks. Guldborgsund Kommune, som tog initiativ. I Vestervig-områdefornyelse og Energilandsby Horslunde var der allerede etableret en lokal indsats a la modus 1, men formkravet i forbindelse med de nye, store bevillinger, også fra Mulighedernes Land, indebærer en direkte kommunal medvirken. I Vestervig-områdefornyelse har det dog ikke indebåret, at den lokale indflydelse og organisering er blevet mindre tydelig, tværtimod, man har formået at integrere de globale ressourcer i det lokale virke. Atter andre, f.eks. Læsø og saltet, har formaliseret sig i retning af erhvervslivets måder at gøre det på, med egentlige forretningsområder, erhvervsbestyrelser og en erhvervsdrivende fondsdannelse.

Fælles kendetegn

Uanset de mange forskelle bliver en række fælles træk ved projekterne dog tydelige ved nærmere kendskab:

- De rummer kombinationer af mange små og store delprojekter, hvor de ovennævnte temaer mere har karakter af at være retningsgivende paraplyer end konkrete, isolerbare projekter
- Alle har et indbygget sigte på at fremme bosætning og befolkningsudvikling, enkelte har det eksplicit, f.eks. Rødding – Æblets By og Stadil-Vedersø Landsby 2.0 og Det gl. Mejeri
- Branding er et indbygget middel i alle 'projekterne', om end det i et af dem er formuleret som instrumentet, jf. Branding Fur. Tydeliggørelse af stedets betydning er under alle omstændigheder vitalt, jf. overskrifterne på 'projekterne', som alle rummer stednavne.
- Der foregår et større eller mindre samspil i alle 'projekterne' mellem det lokale og det globale, mellem endogene og eksogene kræfter, og mellem 'bottom up'- og 'top down' – tilgange, om end det ikke er lige udtalt.

Som udgangspunkt kan de sidstnævnte samspil betragtes som forklaringen på

¹⁹ Dog i tæt samarbejde med kommunale instanser.

deres umiddelbare succes til forskel fra de mange andre lokale projekter, som aldrig bliver til mere. Det skal pointeres, at samspillene har forskellig styrke og kombination. Hvor de ikke er eksplicitte og fuldt udfoldede, findes derfor også pejlemærker for styrkelse.

Afgørende forekommer det her at være, at der er opbygget lokale, tværgående relationer (horisontalt) og strategiske lokale/globale relationer (vertikalt) f.eks. til centrale myndigheder, vidensinstitutioner og erhvervsinteresser. I mange år har 'bottom up' været et magisk begreb inden for projektaktiviteter i land-distrikter. Denne analyse peger på, at succesrige projekter også kræver integration af 'top down'-kræfter, svarende til den neo-endogene udvikling (Ray, op ref.), til sikring af en fortsat dynamik og mulighed for øget volumen, bredde og dybde i aktiviteterne over tid.

Den neo-endogene udviklingsmodel i praksis

Undersøgelsens mange input giver anledning til en nuancering og videreudvikling af principmodellen. De mange input kan samles til at opdele 'den lange, seje proces'²⁰ i flere stadier.

Her kan der skelnes mellem:

- Modus 1. Den lokale mobiliseringsfase
- Modus 2. Tiltrækning af globale ressourcer og relationer
- Modus 3. Den etablerede fase

Alle 'projekterne' i undersøgelsen har gennemløbet modus 1 mere eller mindre og helt eller delvist modus 2. Kun et par repræsenterer modus 3, mens flere står overfor at tage hul på modus 3. Dem som har startet processen med modus 1 står også stærkere på det ben. Enkeltes initiativkraft er nemlig kommet udefra, bl.a. fra Kommunen i alliance med større fondsdannelser, som efterfølgende har arbejdet på den lokale mobilisering, og dermed nærmere med udspring i modus 2. Betydningen heraf vil blive uddybet senere. I tabellen nedenfor er de ti 'projekters' stadier indikeret.

Tabel 11. 'Projekternes' aktuelle stadium i den lange, seje proces*

	Modus 1	Modus 2	Modus 3
Bovbjerg Fyr	*	*	
Branding Fur	*	(*)	
Gedser-helhedsplan	(*)	*	
Energilandsby Horslunde	(*)	*	
Lundby – Gøngehøvdningens By	*	(*)	
Læsø og saltet	*	*	*
Rødning – Æblets By	*	*	(*)
Småøernes Fødevarer-netværk	(*)	*	
Stadil-Vedersø Landsby 2.0			
og Det gl. Mejeri	*	(*)	
Vestervig områdefornyelse	*	*	(*)

*) Parenteser indikerer, at modus ikke er fuldt etableret og gennemløbet, men at man har beslægtede træk, befinder sig midt i det eller har truffet forholdsregler til at tage hul på det.

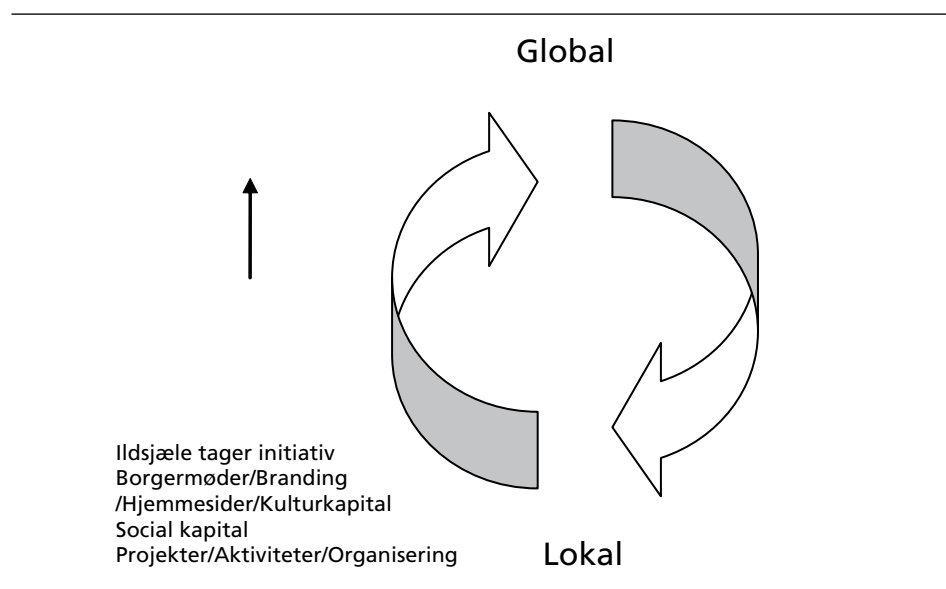
²⁰ Udtalt gentagne gange, bl.a. på workshopen.

Kendetegnene ved de tre modus vil blive trukket frem, og de grovmaskede rubriceringer af de enkelte 'projekter' blive nuanceret i det efterfølgende.

Modus 1. Den lokale mobiliseringsfase – et typisk forløb

Lokale borgere ønsker at bidrage til områdets udvikling og at området bliver synligt og får politisk opmærksomhed, f.eks. for at bevare en skole. Som regel er det ressourcepersoner, ofte tilflyttere, som med friske øjne, energi og kompetencer går foran og tager fat på udfordringerne. De allierer sig med andre lokale borgere, som også kan se muligheder og behov. Sammen indkalder de til et borgermøde om ideer og ideer bliver bearbejdet til projekter og ansøgninger om støtte til deres gennemførelse.

På nær Småøernes Fødevarer-netværk har alle deltagende 'projekter' gjort det, om end det i flere tilfælde også har været initieret fra kommunal side, f.eks. Gedser-helhedsindsats. Småøernes Fødevarer-netværk har til gengæld haft et folkeligt afsæt via møder i Ø-Sammenslutningen og inddrager mange lokale aktører med rødder i deres lokalsamfund i netværket.

Figur 2. Lokal mobilisering

Typisk vælger man at markere sig gennem projekter, som promoverer lokalsamfundet og bruger 'stedet' som omdrejningspunkt for aktiviteterne. Tænk f.eks. på navnene: 'Bovbjerg Fyr', 'Branding Fur', 'Gedser –helhedsindsats', 'Energilandsby Horslunde', 'Lundby – Gøngehøvdingens by', 'Læsø Sydesalt', 'Rødding – Æblets by', 'Småøernes Fødevarer-netværk' og 'Vestervig områdefornyelse'. Som tidligere nævnt er branding af stedet for de fleste i øvrigt en integreret aktivitet, mens den på Fur er et eksplicit tema.

For alle 'projekterne' er det almindeligt at indrette portaler eller hjemmesider, som kan udstille og sprede viden om stedet og samtidigt virke mobiliserende indadtil.

Der etableres ad hoc arbejdsgrupper efter frivillighedsprincippet og folks egne interesser. Dette er særligt udtalt i f.eks. Bovbjerg Fyr, Lundby – Gøngehøvdingens by, Rødding – Æblets by samt Stadil-Vedersø Landsby 2.0 og Det gl.

Mejeri. På Læsø, som udviklingsmæssigt har gennemløbet den indledende fase for længst, sker det i stedet i form af etablering af en række nye erhverv eller samarbejdsnetværk, der fungerer i synergier med salt-projekterne. I de øvrige er det foregået sammen med implementeringen af 'det store projekt'.

Som deltagerne på workshopen dog også kredsede om: Ofte opleves der i startfasen en træghed og modvilje lokalt, og selv de lokale ²¹ foregangspersoner skal kæmpe for deres sag. En vej til at finde lokal opbakning er da at afvikle konkrete aktiviteter og at involvere og skabe ejerskab så bredt som muligt, herunder at involvere folk i overskuelige og mindre driftslignende opgaver. Der ved opnås en forankring og bred erfaring med at gennemføre projekter og projektledelse samt at det fornødne samspil med mange forskellige interessenter i lokalsamfundet sikres.

Efter en periode er der sket en modning og de lokale netværk er opbygget, herunder mellem lokale og tilflyttere samt mellem borgere og erhvervsliv. Den fælles oplevelse af konkrete projektaktiviteter og resultater har skabt udviklingsstemning og givet blod på tanden til at gå videre.

Fællesskabet omkring stedlige aktiviteter og troen på nytteværdien er sat i højsædet: den stedbundne identitet mhp. skabelse af udvikling er aktiveret, jf. teori afsnittet.

Karakteristisk er det imidlertid, at Gedser-helhedsindsats og til dels Energi-landsby Horslunde samt Småøernes Fødevarer-netværk ²² ikke er startet med gennemløb af modus 1, men snarere springer ud fra modus 2.

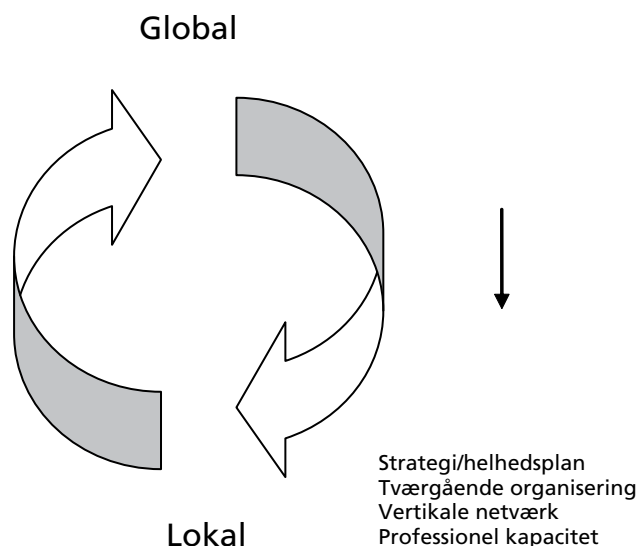
Modus 2. Tiltrækning af globale ressourcer og relationer – et typisk forløb

Lokalsamfundet er nu klar til øget aktivitet, men har desuden erkendt et behov for et strategisk grundlag at arbejde videre på. Hertil har de fleste valgt at udarbejde en lokal udviklingsplan eller en strategi, fordi de kan se et behov for et strategisk instrument til at sikre konsensus og fortsat samle kræfterne lokalt. Vilje til udvikling og mobilisering til 'forhandling' med f.eks. kommunen eller andre stærke kræfter er samtidigt en drivende faktor. Det rækker dog også den anden vej, når f.eks. kommuner som Gedser til Gedser-helhedsindsats, Lolland til Energi-landsby Horslunde og Thisted til Vestervig-områdefornyelse, har stået bag udarbejdelse af helhedsplaner eller lignende dokumenter til brug for de lokale samfunds udvikling.

På dette stadium er organiseringen blevet endnu mere sammensat og repræsenterer flere og tværgående interessenter fra lokalområdet end i modus 1. Bl.a. indgår erhvervslivet mere aktivt. Der indgår desuden udefrakommende parter, og de såkaldte vertikale netværk dannes, være sig med globale erhvervsinteresser (økonomi og magt), myndigheder (magt og sammenhæng til øvrigt udviklingspolitik) som med vidensinstitutioner, bl.a. for at sikre innovation og konkurrencedygtige løsninger i øvrigt.

²¹ Nogle af projekterne er jo tilmed startet af ikke-lokale kræfter.

²² Et netværk, der skal forbinde og tjene de mange småøers producenter samlet set, kan logisk set ikke starte med modus 1.

Figur 3. Tiltrækning af globale relationer

Organiseringen lokalt får form af en strategisk kapacitet. Det sker ved, at der i kredsen allerede findes og aktiveres en frivillig, professionel kapacitet eller ved at tilknytte lønnet professionel bistand til ledelse af 'projektet'. En sådan figur agerer både indadtil og udadtil og kan både 'tale med de lokale og med systemet og oversætte'.

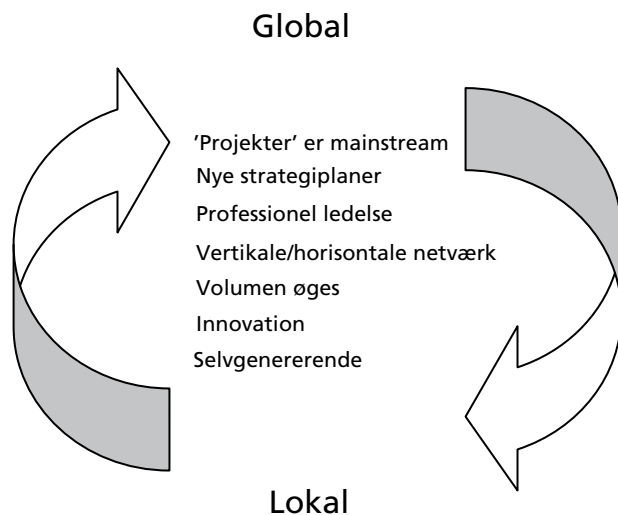
Ovenstående præger flere af 'projekterne' og andre er ved at ruste sig til det. F.eks. står Branding Fur midt i overvejelserne om et 'Efter Branding Fur'. Men hvor den lokale strategiske ledelse allerede ligger eller planlægges at komme til det i det lokale miljø, er den placeret på kommunale hænder i hhv. Energi-landsby Horslunde og Gedser-helhedsindsats. Det er brud på opfattelsen af den neo-endogene model og kan blive afgørende for, om det vil kunne lade sig gøre at realisere modus 3 fuldt ud.

Modus 3. Den etablerede fase – et typisk forløb

Her gør den 'neo-endogene udvikling' og koblingen mellem det lokale og globale sig for alvor gældende, jf. teori afsnittet. Foreningen af 'bottom up' med 'top-down' og det lokale med det globale finder sted i forbundne eller interaktive processer. I praksis kan der sjældent skelnes.

Mange store tiltag er på bedding og karakteren af aktiviteterne er iblandet skabelse af nye lokale økonomier og erhvervsudvikling. Tiltagene er samtidigt vokset, ligesom større globale interessenter og kilder er i spil. I det hele taget omfatter og henvender aktiviteterne sig til en større og bredere kreds. Stedet og det 'lokale' har fået en mere aktiv og strategisk betydning, idet det ikke alene er dér, hvor projekterne foregår og meget lokalt fokuseret, men at stedet er blevet gjort til et 'vækstcenter' for mange nye tiltag og er blevet en regionaløkonomisk udviklingsfaktor. Tænk især på Læsø og saltet.

'Projekter' er 'det normale' eller mainstream fremfor noget ekstra, og kan sjældent isoleres som enkeltprojekt uafhængigt af deres kontekst. Lokalsam-

Figur 4. Den etablerede fase

fund (med horisontale netværk) arbejder hånd i hånd med globale kræfter (i vertikale netværk) om udvikling af lokalsamfundet og 'projekter' indgår i og kombineres med systemets politik og planer for lokalområdet, f.eks. i form af nye strategiplaner. Rødding-Æblets By har f.eks. et tæt samarbejde med Skive Kommune om det.

Organiseringen er blevet formaliseret og professionaliseret med en strategisk ledelse, men fortsat med de lokale siddende for bordenden. Ledelsesmæssigt er der tilknyttet ansatte, der som deres hovederhverv (i modus 2 ofte i fritid eller som bijob) har at sikre fremdrift og sammenhænge mellem den strategiske og spontane dynamik. Løbende tages der også mange nye initiativer op fra lokalsamfundets side. Udviklingsindsatsen er blevet selvgenererende og i modus 3 har 'projekterne' fået stor status og deres ledelse anses som centrale aktører i den lokale udvikling.

Lokale udviklingselskaber, fondsdannelser eller tilsvarende juridisk/økonomiske enheder er etableret for at kunne håndtere de store økonomier. På Læsø f.eks. reinvesteres overskud i nye tiltag på øen, kanaliseret via Læsøfonden.

Tilsvarende er innovation blevet et centralt begreb og ambitionerne om tiltrækning af udefrakommende viden, folk og ressourcer vokset. Det er f.eks. i form af etablering af nye videns- og udviklingsmiljøer, der både kan understøtte de eksisterende lokale tiltag og virke tiltrækkende på nye udefra. I Bovbjerg Fyr-projektet er der f.eks. planer om et kreativt kursussted for videnskabsfolk og på Læsø et naturplejeakademi.

Det mest tydelige eksempel på 'projekter' i en etableret fase med ovenstående kendetegn er altså Læsø og saltet. Vestervig områdefornyelse er imidlertid tæt på og Bovbjerg Fyr samt Rødding – Æblets By også på vej, ligesom flere af de øvrige har taget skridt i den retning.

Konklusioner og perspektivering

Lokale initiativer til fremme af lokal udvikling i yderområder anses for nødvendigt, hvis der skal ske udvikling dér. Det er tidens mantra, gjort mulig teoretisk set, og er logikken i den landdistriktspolitik, som er udmøntet i mange støtteordninger og puljer til fremme af lokal projektaktivitet.

Igennem mange år har lokal projektaktivitet været omfattende, så derfor må man spørge sig, hvorfor det så ikke har affødt tydelige spor på udviklingen. Selvom der er lokale lyspunkter, er befolkningsudviklingen i de danske yderområder gennemsnitligt i tilbagegang. Måske har det noget med selve projektaktiviteterne og deres afvikling at gøre – at de altså kan forbedres og at der er noget at lære?

Vel vidende at samfundsudviklingen og rammevilkårene for yderområdernes udvikling i det hele taget arbejder i modsat retning og i de seneste år har accelereret koncentration og centralisering, er der indikationer fra teorier på, at lokal projektaktivitet kan have stor betydning for det samlede resultat. Hvad der mest er betragtet som symbolik på lokal eksistens og udtryk for ønsker om at blive hørt og sikre nærvær, bl.a. som reaktion på centralisering og demokratisk underskud i medfør af seneste kommunal- og strukturreformer, kan det blive til 'blodig alvor' i form af sikring af overlevelse. Ligegyldigt er det altså ikke, hvad man samler og bruger de mange lokale kræfter til.

På den baggrund er ti projekter med tilsyneladende succes blevet undersøgt ²³.

- Lad det med det samme være sagt, at der kun sporadisk kan påvises en klar effekt i form af positiv udvikling i befolkningstallet i de lokale samfund, hvor projekterne udspiller sig. Til gengæld er der alle steder tydelige tegn på, at lokalsamfundenes udviklingsposition er forbedret, ikke mindst ved at man lokalt har taget handsken op, har tiltrukket menneskelige ressourcer og påviseligt har opnået resultater.
- Der er tale om mange forbundne aktiviteter og projekter under en fælles paraply og ikke ét klart, konkret og isolerbart projekt. Det lokale og stedets betydning er markant og markeret, bl.a. i 'projekternes' fokus og navne. Bosætning indgår som et fælles mål, men som regel indbygget, ligesom branding tilsvarende er et indbygget middel. Til gengæld er der mange temaer i spil som hoved-fokusområder, afspejlende de lokale potentialer, vilkår og interesser.
- Forskellige er de også, hvad angår alder og dermed modning. Volumen, f.eks. økonomisk set, er ligeledes forskellig og organisatorisk set, er de heller ikke ens. Men disse forskelle afspejler i vid udstrækning en her-og-nu sammenligning, for alle står overfor eller har gennemløbet en proces med en række fælles træk ²⁴.
- Denne proces er oplevet som lang og sej, og kan opdeles i tre stadier med hvert sit sæt af komponenter: Modus 1. Lokal mobilisering, Modus 2.

²³ Udvælgelse og 'succeskriteriet' er der redegjort for i tidligere kapitler

²⁴ Vel at mærke uden forudgående kendskab til hinanden eller andre.

Tiltrækning af globale ressourcer og relationer, Modus 3. Den etablerede fase. Alle har mere eller mindre gennemløbet modus 1 og 2, mens den etablerede fase endnu er nået af de færreste, og enkelte nok aldrig vil nå den. At være på det etablerede stadie kan siges at udgøre 'den ultimative succes'.

- I forbindelse med Modus 1: Lokal mobilisering, gør flg. sig typisk gældende: Ildsjæle tager initiativ, der afholdes borgermøder, der brandes, laves hjemmesider, formuleres projekter oftest vedr. stedet, afvikles konkrete aktiviteter og organiseres på tværs i lokalsamfundet. Den stedbundne identitet med sigte på lokal udvikling opbygges.
- I forbindelse med Modus 2: Tiltrækning af globale relationer, er flg. kendetegn typiske: Udformning af strategier eller helhedsplaner, mere systematisk tværgående organisering, etablering af relationer ud af området og træk på ressourcer udefra, etablering og opbygning af professionel kapacitet i fm. projektledelse.
- I Modus 3: Den etablerede fase, er modus 1 og 2 gennemløbet. Nu er der tale om 'neo'endogen udvikling', hvor der sker en udveksling mellem det lokale og globale, som dels har en selvgenerende effekt og dels bevirker, at de samlede aktiviteter vokser og har et større strategisk indhold. Erhvervs-mæssig aktivitet er normalt på dette stadium. Stedet og 'det lokale' har skiftet karakter fra at være symbolsk til at være en økonomisk-strategisk udviklingsfaktor. Kendetegnene er: 'Projekter' er mainstream og ikke noget ekstra, en ny generation af strategiplaner udarbejdes, der er tilknyttet professionel ledelse, mix af vertikale/horisontale netværk (både med civilsamfundet (borgere samt erhvervsliv) og staten repræsenteret) gør sig gældende og innovation er et centralt begreb.

Ifølge denne analyse er 'den ultimative succes' således at være på det etablerede stadium, hvor 'projekter' er blevet til selvgenerende 'lokal udvikling'. For at nå dertil viser analysen, at der er en afgørende forudsætning, som skal sikres undervejs i processen:

- Den lokale mobilisering skal have fundet sted på en måde, så lokalsamfundet er blevet i stand til at indgå som det lokale/globalt omdrejningspunkt og være den strategiske leder således at kunne operere neo-endogen.

Med det perspektiv kan vi særligt konstatere, at projekter ikke vil bære frugt i form af videre lokal udvikling uden opbygning af lokal strategisk ledelse. Flere af 'projekterne' står overfor nogle forhindringer, som skal overvindes i givet fald. F.eks. vil en for tæt binding til frivillighed og eksisterende lokale foreninger, f.eks. borgerforeninger, ikke kunne åbne tilstrækkeligt op for et direkte samspil med globale relationer, endsige de nødvendige økonomiske transaktioner. Det er også åbenbart, at en strategisk projektledelse uden lokal forankring ikke vil tjene til at bygge den lokale kapacitet tilstrækkeligt op.

I første tilfælde vil relativt små lokale projekter utvivlsomt kunne gentages, men uden sikring for videre udvikling i lokalområdet, og vil bero på de lokale ildsjæles egne kræfter. Men i det sidste tilfælde vil der formentlig opstå et vakuum i lokalområdet, såfremt projektet og dets ledelse trækker sig tilbage.

Samlet set kalder dette på øget opmærksomhed overfor lokalsamfundenes ledelseskapaciteter og hvordan de bygges op til at varetage strategisk ledelse. Denne analyse indkredser nødvendigheden og giver nogle af de forhold, som lokal strategisk ledelse skal bestå af og kunne.

Fremtidig udviklings- og støttepolitik bør tage det i betragtning og fokuseret understøtte udviklingen af de lokale, strategiske ledelseskapaciteter, såfremt lokale projekter skal blive til lokal udvikling. Ikke mindst handler det om sikring af lokal kompetenceopbygning i form af viden om sammenhænge og perspektiver samt de håndværksmæssige færdigheder, herunder organiseringen, som ovenstående illustrerer nødvendigheden af.

Litteratur

Almås, R. (1999)

Rural development – a Norwegian perspective. Report no. 9/1999, Centre for Rural Research, Trondheim

Anderson, A. (2000)

Paradox in the periphery: an entrepreneurial reconstruction? *Entrepreneurship and Regional Development* 12 (2): 91-109

Bertelsen, J. B. (2012)

Befolkningsudvikling og tilflytningsmønstre på Fur. En analyse af de nuværende tilflytningsfaktorer udført for Ministeriet for By, Boliger og landdistrikter. Byfornyelsesdatabase, Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter

Capacent Epinion (2008)

Tiltrækning og fastholdelse af borgere i landdistrikterne. Landdistriktsundersøgelserne, hovedrapport. Velfærdsministeriet

Castells, M. (1996)

The Rise of the Network Society. The Information Age. Economy, Society and Culture, Vol. I. Cambridge, MA; Oxford, UK, Blackwell

Direktoratet for FødevarerErhverv (2003)

Midtvejsevaluering af det danske landdistriktsprogram, <http://www.netpublikationer.dk/DFFE/2429/html/chapter02.htm>

Direktoratet for FødevarerErhverv (2005)

Midtvejsevaluering af LEADER+ programmet i Danmark 2000-2006. <http://www.netpublikationer.dk/DFFE/2936/html/chapter04.htm>

Erhvervs- og byggestyrelsen (2010)

Kvinder kan – et statistisk portræt. Kan downloades fra www.ebst.dk

Heilbrunn, S. (2010)

Entrepreneurial opportunities in changing communities. *International Journal of Innovation and Regional Development* 2 (1-2): 36-49

Herslund, L. & Tanvig, H.W. (2012)

When life style entrepreneurs establish micro-businesses in rural areas: The case of women in the Danish Countryside. E-book: Rural Development, InTech

Hubbard, P. et al. (eds.) (2004)

Key Thinkers on Space and Place. SAGE Publications.

Johansen, P. H. & Eskildsen, K. (2008)

68 landsbyer i yderområder med befolkningstilvækst i perioden 1997-2007. En undersøgelse af faktorer, der kan forklare positiv befolkningsudvikling i yderområdernes landsbyer. Miljøministeriet, By- og Landskabsstyrelsen.

Johnstone, H. & Lionais, D. (2004)

Depleted communities and community business entrepreneurship: revaluing space through place. *Entrepreneurship & Regional Development*: 217-233

OECD (2006)

The New Rural Paradigm: Politics and Governance, Paris

- Ray, C. (1999)
Towards a meta-framework of endogenous development: Repertoires, paths, democracy and rights. *Sociologia Ruralis* 39 (4): 521-537
- Ray, C. (2006)
Neo-endogenous development in the EU.
- I: Cloke, P et al. (eds.)
Handbook of Rural Studies, 278-291
- Sørensen, E. & Torfing, J. (2005)
Netværksstyring – fra government til governance, Roskilde Universitetsforlag
- Tanvig, H.W. (2012a)
Landdistriktsudvikling og landbruget – potentialer og udfordringer i en dansk kontekst. *Økonomi og Politik*, april 2012, 25-36
- Tanvig, H.W. (2012b)
Nyt brug af land nye landbrugere. Integrerende iværksætteri i landdistrikter. *Planlægning og friluftsliv* 30/2012, Skov & Landskab, Københavns Universitet
- Thomsen, L. & Tanvig, H. W. (2006)
Landdistriktsstøtten på Danmarkskortet. Skriftserie 13/06, Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter, Esbjerg
- Thuesen, A.A. (2010)
Partnership Organising of Rural and Coastal Development in Denmark: Democratic Effects of Governance Networks in the Form of Local Action Groups. Ph.D. afhandling, Det Samfundsvidenskabelige Fakultet, Syddansk Universitet

Tabelfortegnelse

- Tabel 1. Indbyggere i Ferring og Fjaltring Sogne 2007-2012
- Tabel 2. Indbyggere i Fur Sogn 2007-2012
- Tabel 3. Indbyggere i Gedesby Sogn 2007-2012 (inkl. Gedser) og Gedser Sogn 2011-2012
- Tabel 4. Indbyggere i Horslunde Sogn 2007-2012 samt Nøbbet Sogn 2011-2012
- Tabel 5. Indbyggere i Lundby Sogn 2007-2012
- Tabel 6. Indbyggere i Byrum, Hals og Vesterø Sogne 2007-2012
- Tabel 7. Indbyggere i Rødding Sogn 2007-2012
- Tabel 8. Indbyggere i Fejø og Strynø Sogne 2007-2012
- Tabel 9. Indbyggere i Stadil og Vedersø Sogne 2007-2012
- Tabel 10. Indbyggere i Vestervig Sogn 2007-2012
- Tabel 11. 'Projekternes' aktuelle stadium i den lange, seje proces

Figurfortegnelse

- Figur 1. Samspil mellem det lokale og globale niveau
- Figur 2. Lokal mobilisering
- Figur 3. Tiltrækning af globale relationer
- Figur 4. Den etablerede fase

Referencer

Medvirkende i interviews og i workshoppen

Bovbjerg Fyr - udvikling til kanten

- Ane Margrethe Bjerre
- Lene Christiansen

Branding Fur

- Hans Jeppesen
- John Brinch Bertelsen
- Morten Østergaard

Gedser – helhedsindsats

- Carina Woolthead
- Frede Danborg
- Marianne Reinhardt

Energilandsby Horslunde

- Anne Pedersen

Lundby - Gøngelhøvdingens By

- Birgit Rasmussen
- Claus Lyngby Petersen
- Jens Hallqvist
- Peter Steen

Læsø og saltet

- Olav Juul Gaarn Larsen
- Poul Christensen

Rødning – Æblets By

- Arne Bisgaard
- Finn Dissing Andersen.

Småøernes Fødevarer-netværk

- Kai Winter

Stadil- Vedersø Landsby 2.0 og Det gl. Mejeri

- Erik Poulsen
- Suzanne Eben Ditlevsen

Vestervig - områdefornyelse

- Lars Steffensen
- Otto Lægaard

Kilder i øvrigt

Bovbjerg Fyr

- Samvirke, foråret 2012
- Deltagerobservation

Branding Fur

- Branding Fur (2011) Flyt til FUR – og få tid til mere...
- John Brinch Bertelsen (2012) Befolkningsudvikling og tilflytningsmønstre på Fur. En analyse af de nuværende tilflytningsfaktorer udført for Ministeriet for By, Boliger og landdistrikter. Byfornyelsesdatabase, Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter.
- Deltagerobservation

Gedser-helhedsindsats

- Guldborgsund Kommune (2008), Gedser. Mennesker og natur i bevægelse. Et program for områdefornyelse for Gedser By og Gedser Odde. Nykøbing F.
- Guldborgsund Kommune (2009), Gedser. Helhedsplan. Nykøbing F.
- Guldborgsund Kommune (2011), Færgehavnsanalyse. Gedser Helhedsplan – Projekt Interface. Nykøbing F.
- Guldborgsund Kommune (2010), Første statusrapport: Gedser – Mennesker og Natur i bevægelse. Nykøbing F.
- LAG Guldborgsund (2012), Journaloversigt. Komplet for projekter, der har fået tilsagn pr. 10/1-2012. Nykøbing f.
- Samvirke, efteråret 2007
- Velfærdsministeriet m.fl. (2008) Lokale vækststrategier og byfornyelse i udkantsområder – et forsøgsprojekt på Fanø og Gedser. København

Energilandsby Horslunde

- Hjemmesider

Lundby-Gøngelhøvdningens By

- Foreningen Svend Gønge (2010): Vi gør historien levende. Lundby
- Osby Turistbyrå m.fl. (ingen årstal), I Gøngelhøvdningens fodspor – en rejse langs snaphanevejen mellem Verum og Lundby
- Syv Sogne Avisen Vordingborg Kommune
- Vordingborg Kulturarvskommune. Vordingborg

Læsø og saltet

- Deltagerobservation

Rødding-Æblets By

- Deltagerobservation

Småøernes Fødevarenetværk

- Deltagerobservation

Stadil-Vedersø

- TV-indslag

Vestervig områdefornyelse

- Thisted Kommune (2011) Vestervig – midt i naturen. Planafdelingen, Thisted
- Avisartikel 30. april 2005: Nu skal Vestervig forskønnes og fornys.

